

GAÁL ENDRE

A SZEGEDI NYOMDÁSZAT 1920-TÓL A 20. SZÁZAD VÉGÉIG

1920-tól az államosításig¹

Az 1918–1919-es forradalmi időszakot követő években a szegedi ipar – benne a nyomdaipar – körülményei jelentősen megváltoztak az 1918 előtti időszakhoz képest. A trianoni békediktátum határszéli várossá tette Szegedet, megfosztotta vonzásterületének déli részétől. Ez a körülmény a nyomdaipart is érintette, mert elveszítette a korábban e régióból érkező megrendeléseket, előnytelenül hatott több lap példányszámára, korábbi terjesztési területük egy része ugyanis az SHS, illetve a Román királyságokhoz került. Objektív körülmény az is, hogy egyes jelentős nyomdák tulajdonosa meghalt; nyomdájuk – a kedvezőtlen gazdasági és politikai körülmények között – vissza-, vagy éppen szétesett.

A régebbi helyi nyomdák közül akadt olyan is, amely már 1920-ban jelentős fejlődést ért el tőkeerős és kapcsolatrendszer tekintetében. Szeged város tanácsának kezdeményezésére 1920. április 24-én megtartotta alakuló közgyűlését a SZEGEDI VÁROSI NYOMDA- ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG. Alapítói a Magyar–Olasz Bank Rt., amely Budapesten bejegyzett társaság, a Várnay L. szegedi egyéni cég (amelynek Várnay Dezső a tulajdonosa) és Szeged város közönsége. Mivel ekkor még nem működött a közgyűlés, a város közönségét a tanács képviselte. A vállalat alaptőkéje 3,000.000 korona, ami egyenként 400 K névértékű, bemutatóra szóló 7500 db részvényre oszlik. Az alaptőke egyharmadát, azaz 1,000.000 K-t a város birtokolta. Az Rt. tárgya: a Várnay L. és az Engel Lajos-féle szegedi nyomdacégek nyomdáinak megszerzése. E két nyomdaüzem akkor már nagy múlttal bírt, a város

---

¹ Az itt közölt áttekintésünk a *Grafikai Szemle* c. szakfolyóirat számára készült. A négy részes cikksorozat első két részét, amely a szegedi nyomdászat 1801–1918. közötti fejlődését tárgyalja, a folyóirat 2002. évi 2. és 5. számában közölte. A sorozatcím: A kétszáz éves szegedi nyomdászat. A folytatást azonban a szerkesztőbizottság „kizárólag helyhiány miatt” nem publikálta. E két utóbbi részt – némi tartalmi kiegészítésekkel és jegyzetekkel bővítve – itt, az *Acta Historica*-ban vehetik kézbe az érdeklődők. A *Grafikai Szemle* által közölt két rész GAÁL ENDRE: A szegedi nyomdászat 1801–1918. c., részletes elemzést tartalmazó köteten alapul. (Szeged, 2001.) A szerző ezúton is köszönetet mond Dobó József ny. nyomdaigazgatónak a kötet megjelenéséhez és e közlemény elkészítéséhez nyújtott több irányú szíves segítségéért.

legjelentősebb nyomdái közé tartozott.² Célja: nyomdai és nyomdai műipar, valamint mellékági, kiadási üzlet, könyv-, papír- és műkereskedés folytatása, irodalmi vállalatok létesítése, ilyenek megszerzése, üzemben tartása, főleg a magyar irodalom fejlesztése belföldön, valamint külföldön való terjesztése érdekében. Tartama: határozatlan idő. Az alapítók kinevezték a 11 tagú igazgatóságot, amelynek elnöke dr. Somogyi Szilveszter polgármester lett. A „részvénytársasági demokrácia” egyik megnyilvánulása, hogy az alapítók saját maguk köréből *nevezik ki* – rendszerint három évre – az igazgatóságot, amelyet az alakuló közgyűlés jóváhagy. Három év eltelte után a közgyűlés *választja* az időközben lemondott, meghalt vagy visszavonult igazgatósági tagok helyett az újakat.³ A Szeged Városi Nyomda- és Könyvkiadó Rt. első igazgatóságában a várost az elnökön kívül Balogh Károly, Wagner Gusztáv, dr. Turóczy Mihály, a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamarát dr. Tonelli Sándor, a nyomdaüzemet Várnay Dezső képviselték.⁴

Az infláció előrehaladása, a gazdasági körülmények országos romlása ennél a részvénytársaságnál is az 1920-as évek első felében többszöri alaptőkeemelést tett szükségessé. Például 1922-ben 17.648 db 340 K névértékű részvényt 6.000.320 K-ra, 1923-ban pedig 35.296 db, egyenként 340 K névértékű részvény kibocsátásának segítségével 12.000.640 K-ra emelték az alaptőkét. A pengő bevezetése után az alapszabály 5.§-át úgy módosították az 1926. április 29-i közgyűlésen, hogy 4412 db, bemutatóra szóló, egyenként 14 P értékű részvényt az alaptőke 61.768 P lett.

Az első cégvezető Hatschek Lajos volt, őt követte Hoffmann László, majd 1930. június 3-tól Várnay Dezső, aki 1942. március 31-ig töltötte be ezt a tiszteket. A nyomdaüzem közvetlen vezetője az 1920-as években Márton Jenő volt.⁵ Már ekkor ez a szegedi nyomda alkalmazta a legtöbb munkást, 22 főt, köztük 7 kézi-, 2 gépszedőt, 3 gépmestert, 2 szedő- és 1 gépmestertanulót, 6 berakónót, 1 segédmunkást. Az üzemben 2 szedő- és 8 nyomógép található.

---

² A Várnay L. és az Engel-nyomdák alapításáról, 1918 előtti fejlődéséről, jelentőségéről, a város nyomdaiparában betöltött szerepéről részletesen ír GAÁL ENDRE: A szegedi nyomdászat 1801–1918 c. kötet. – Csongrád Megyei Levéltár (a továbbiakban CSML) Szeged polgármesterének elnöki iratai 4574/1920.

³ Részletesen szól a „részvénytársasági demokráciáról” VARGA JENŐ cikksorozata a *Népszava* 1912. évi számaiban. Írása A magyar kartellek címmel 1956-ban ismét megjelent.

⁴ A Szeged Városi Nyomda- és Könyvkiadó Rt.-ot, a Cégbíróóság 1920. április 28-i, Somogyi Szilveszterhez intézett értesítése szerint, a kereskedelmi társas cégek VII. köt. 120. lapján bejegyezte.

⁵ CSML A Szegedi Kir. Törvényszék Cégbíróóságának iratai. Cg. 271/1920–1. (A továbbiakban Cégbir.)

A nyomda fejlődését, erősödését jelentősen segítette, hogy a városi közigazgatás nyomtatványszállítója volt, továbbá az, hogy a Kolozsvárról Szegedre települt M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem nyomtatványainak legnagyobb részét ebben az üzemben rendelte meg. Különösen jelentős volumenű megrendelés volt az egyetemen művelt, elvileg az összes tudományágak részeredményeit kisebb publikációkban közzétevő Acta-sorozat. Már az első tanévtől (1921/1922) kezdve jelentek meg Acta-kiadványok. A nyomda ezek szövegét linotype szedéssel, a D. Stempel A.G. (Frankfurt am Main) betűöntőde *Romanisch I mit Kursiv* betűtípust hordozó magazinnal 10/12 pontra öntött sorokból álló nyomóformákról állította elő, feltehetően a már említett Márton Jenőnek a tipográfiája szerint. Az egyetem mint megrendelő oly jelentős volt, hogy az Rt. igazgatóságának már az 1920-as évek közepétől több egyetemi tanár is tagja volt; 1926-ban Szandtner Pál és Kogutowicz Károly, 1929-ben Dános Árpád, a Szegedről eltávozott Szandtner Pál helyett Zolnai Béla kerültek be az igazgatóságba. A sort tovább is folytathatnánk pl. Buday Árpáddal és Banner Jánossal.

Ennél fontosabb adat azonban, hogy 1928. december 31-én az üzemi berendezés 56.000 P értékű volt.

A nyomda által készített egyetemi kiadványok közül különösen nagy, nemzetközi jelentőségű a Matematikai Intézet (1932-től Bolyai Intézet) Acta-sorozata, amelynek készítése elindította a Szeged Városi Nyomdában a később híressé vált matematikai szedést.⁶

Az egyetem különböző intézeteihez kapcsolódó egyéb kiadványok is készültek ebben az üzemben, mint például a *Népünk és Nyelvünk* vagy a *Széphalom* c. folyóiratok. A Földrajzi Intézetben szerkesztették a Magyar Néprajzi Társaság Emberföldrajzi szakosztályának kiadásában megjelent *Föld és Ember* c. folyóiratot, amelyet 1926-tól szintén a Szeged Városi Nyomda készített. (1. ábra) A fenti egyetemi kiadványok is mutatják, hogy e nyomda kézibetű anyagát – a lehetőségekhez képest – igyekezett fejleszteni már az 1920-as években. Példaként említhetjük a *Römisch-Kursiv*, a *Halbfette Römisch*, a *Halbfette Grotesk* és egyéb betűtípusokat.⁷

---

⁶ GAÁL ENDRE: A Szegedi Tudományegyetem Acta Historica Tomus I–C. számainak története. = Acta Universitatis Szegediensis Acta Historica Tomus C. Szeged, 1999. 3–5.

⁷ A *Römisch-Kursiv* betűket négy betűöntőde (H. Berthold A.G., Berlin; J. John Söhne, Hamburg; Schriftgießerei Poppelbaum, Wien; D. Stempel A.G., Frankfurt am Main) is előállította, mindegyik 6–36 pontos fokozatokban. A *Halbfette Römisch* sorozatot is négy betűöntőde készítette (Bauersche Gießerei, Frankfurt am Main; H. Berthold A.G., Berlin; Schriftgießerei Poppelbaum, Wien; D. Stempel A.G. Frankfurt am Main). Az első helyen említett öntőde 6–48 pontos, a többi 7–72 pontos fokozatokban gyártotta. A *Halbfette Grotesk* a H. Berthold öntőde terméke. E szegedi nyomda más termékein találkozzunk a D. Stempel A.G. öntőde *Fette Bravour*, az 1920-as elején metszett betűje egyes fokozatival is. (Garmondtól 4 ciceróig 8 fokozatban gyártotta.)

uradalmairól hoznak iparosokat pl. tervezett gyáraik számára. Ez már a majthényi fegyverletételt követő szomorú évek története, ennek köszönhető pl. Tót-Megyér a jelzőjét, Kaunitz morva-tótjainak emlékéül, de a közelmúltat már nem bántjuk, épúgy mint a II. József óta tartó cseh Beamter beáramlás és a többi „Kulturtrügerei” ügyét sem érintjük.

I. ábra

A nyomda már az 1920-as években kiterjedten használta a gépszedést könyvek szövegének előállításához is. Példaként utalunk EPERJES[S]Y KÁLMÁN: Kézirati térképek Magyarországról a bécsi levéltárakban c., a Bécsi Collegium Hungaricum füzetek c. sorozat III. köteteként, 1928-ban megjelent munkára. Formájában is elegáns, gondos nyomdai eljárással készült mű, amelynek szövegét a már említett *Romanisch I mit Kursiv* matricával öntötték, a címlapon leginkább az *Enge magere Säculum*, a *Halbfette Romanisch* betű verzálisait alkalmazták. (2. ábra) A kartonborító és a belívek is igen jó minőségű papírból valók, a 20 db. számozott mellékletet műnyomó papírra nyomták úgy, hogy mindegyik kép külön lapra került.⁸

A nyomdának másik szedőgép-magazinja a D. Stempel öntöde által metszetett *Perikles-Antiqua* és *Perikles-Kursiv* betű linotype-ra történő alkalmazásával készített *De Vinne Antiqua mit Kursiv*. A Dugonics Társaság 1942-ben ünnepelte fennállásának ötven éves jubileumát. Ennek kapcsán jelentette meg A Dugonics Társaság ötven éve 1892–1942. Ötven titkári jelentés c. kötetet, amelynek szövegét a *De Vinne Antiqua mit Kursiv* matricával öntötték 9/11-re. Ekkorra már ez a matrica is erősen elhasználódott: a soregyn igen sok helyen nem megfelelő; különösen a kurzív részekben látható sok betű le- és felcsúsztatása („g”, „l”, „t”). (3. ábra) Akárcsak az I. világháború idején, a II. világháború során is nehezen volt megoldható a matricaanyag felfrissítése.

Figyelmet érdemel e kötet címlapja: korrekt nyomdai munka, arányosan megválasztott betűfokozatokból, szépen elrendezett sorokkal, de amiatt és azért nevezetes,

⁸ A D. Stempel A.G. betűöntöde (Frankfurt am Main) a *Romanisch* szövegbetűt már 1904-től alkalmassá tette linotype szedésre, akkor még *Setzmaschinen-Romanisch* néven. 1924. évi mintájában modern elnevezéssel mutatja be két változatban (No. I. és No. II.). Mindkét főcsoporton belül világos, kurzív és félkövér sorozatokat szemléltet 6–12 pontos fokozatokban. Ugyanez az öntöde készítette az *Enge magere Säculum* sorozatot 6–48 pontig, 13 fokozatban. – A szedőanyagok azonosításában – az öntödei betűminták mellett – haszonnal forgattuk ALBRECHT SEEMANN: Handbuch der Schriftarten c. művét. Leipzig, É.n. [1926]

A BÉCSI COLLEGIUM HUNGARICUM FÜZETEI
HEFTE DES COLLEGIUM HUNGARICUM IN WIEN

III.

KÉZIRATI TÉRKÉPEK
MAGYARORSZÁGRÓL
A BÉCSI LEVÉLTÁRAKBAN

ÍRTA:

EPERJESY KÁLMÁN

A BÉCSI COLLEGIUM HUNGARICUM TAGJA

20 DRB. MELLÉKLETTEL.

NYOMATOTT SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ
RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL SZEGEDEN 1928.

2. ábra

December 30-án, Petőfi századik születésnapjának előestéjén tartottuk meg Petőfi-ünnepünket, színvonalban és hangulatban méltó az alkalomhoz és a Dugonics-Társasághoz. Az ünnepségen szereplők: Szalay József elnök, Juhász Gyula, Szávay Gyula, Sz. Szigethy Vilmos, Vézner Károly és Móra Ferenc a Társaság tagjai közül, rajtuk kívül Bartók György egyetemi tanár rendes tag, továbbá a szegedi filharmonikusok egyesületének zenekara, a Szegedi Dalárda női kara, Gödri Kató, a szegedi szintársulat tagja és Malty Károly színházi karmester. Az ünnepet, tekintettel az ének- és zeneszámokra, továbbá a széles körű érdeklődésre, nem a közgyűlési teremben, hanem a Tiszaszálló hangversenytermében tartottuk meg s ez alkalommal költségeink fedezésére belépti díjat is szedtünk. Az ünnepélynek nemcsak erkölcsi sikerével dicsekedhetünk, hanem anyagi haszával is, amennyiben a pénztáros számadása 16.903 korona tiszta jövedelmet mutat ki a Társaság pénztára javára.

3. ábra

mert a könyvcím leghangsúlyosabb részét („kézirati térképek”) a D. Stempel A. G. betűöntöde (Frankfurt am Main) *Enge magere Säculum* betűjének 28 pontos verzálisából, a cím másik két sorát 20 pontos verzálisából szedték. Az öntöde 6 ponttól 48 pontig 14 fokozatban gyártotta e típust. A szerző nevét szintén a D. Stempel betűöntöde *Halbfette Römisch* sorozatának 12 pontos verzalisaiból állították össze. Az üzem 6 ponttól 72 pontig ezt is 14 fokozatban gyártotta. A fed- és címlapon előfordulnak még nonpareille és garmond grádusából szedett sorok is, például az „Írta” szó (2. ábra). A nyomda színvonalas litográfiaikat is készítette. (4. ábra)

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
 igazgató: DÁRNAY L.
 TELEFON 81. 3000 2000 3000 4000 5000 6000 7000 8000 9000
 NYOMDAKÖZVETŐSÉG: VÁROSNYOMDA
 BUDAPESTI IRODA: RUDOLF BARKAI 4. TELEFON 178-24.
 Szeged, 1932. április 27.

KÖNYVNYOMDA, LITOGRAFIA
 KÖNYVKÖTÉSZEK, KÖNYV- ÉS
 PAPIRKERESKEDÉS
 RUGGYAN TÁBÉLYGŐZŐGYÁR.

4. ábra

A Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt. – az üzemi adatok, valamint a nyomtatványok alapján – a legjelentősebb nyomda a városban 1920–1938. között. A legigényesebb nyomdai munkák elvégzésére is alkalmas. Szükségszerű volt, hogy

a nyomdák 1949/1950. évi államosítása után ez a nyomda lett a tervgazdálkodás keretében kifejleszteni szándékozott szegedi nagyüzemi nyomdaipar bázisvállalatává.

Az 1919 utáni évtizedekben, az 1930-as évek végéig a helyi nyomdaiparban jelentős szerepe volt a Délmagyarország Nyomda cégnek, amelyet 1919 őszén PÁSZTOR JÓZSEF egyéni céggént jegyeztetett be. 1923-ban már részvénytársaság: DÉLMAGYARORSZÁG HÍRLAP- ÉS NYOMDAVÁLLALAT RÉSZVÉNYTÁRSASÁG. a neve. Előszörban lapelőállítását végzett, de könyvek nyomtatására is vállalkozott. Az 1929. szeptember 7-i nyomdászegyleti statisztikai felvétel szerint 20 főnyi személyzete volt, 5 szedő, 6 gépszedő, 2 szedőtanuló, 2 gépmester, 4 berakónó, 1 férfi segédmunkás. A nyomda 3 szedő- és 4 nyomógépet bírt. Az 1938. évben végrehajtott adatfelvétel szerint csak 12 főnyi személyzete, 3 szedő- és 5 nyomógépe volt, 5 szedőt foglalkoztat, közülük 4 gépszedő. A nagymérvű létszámcsökkenés az 1938. évi zsidótörvénnyel volt összefüggésben: e nyomdavállalat vezetésében, részvényeseinek körében, a korábbi kereskedelmi megrendelői között is sok zsidó volt, akárcsak a egyes nyomtatványok megrendelői között.

A Délmagyarország nyomda figyelemre méltó szedőanyaggal rendelkezett. Már az 1920-as évek elejétől kiterjedten alkalmazta a bécsi Poppelbaum betűöntőde által gyártott *Mönch-Antiqua*, *Mönch-Kursiv* és a *Halbfette Mönch-Antiqua* betűket, amelyeket hatásosan, látványosan használt. Példaként megemlíthetjük TÖMÖRKÉNY ISTVÁN: Célzerű szegény emberek c., 1922-ben megjelent, Móra Ferenc által sajtó alá rendezett kötetet, továbbá a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1922-től ismét kiadott évi jelentéseit. Az utóbbi könyvek 1938-ig (egy-két év kivételével) a Délmagyarország nyomdában készültek. Szükségképpen szerényebbek – a rossz gazdasági viszonyok és a kamarai kerület zsugorodása következtében – az 1914 előtt kiadottakhoz képest. Az 1920-as évekbeli évkönyvekben a nyomda főleg a *Mönch-Antiqua* és a *Halbfette Mönch-Antiqua* különböző fokozatait használta a címlapokon. (5. ábra) A szemléltető anyagunkon látható dísz a H. Berthold berlini betűöntőde *Buch-Ornamente* sorozatának egyik darabja.

Az évkönyvek szövegszedésére eleinte a *Mönch-Antiqua* 10 pontos fokozatát használták, később szedőgépes szedést. Pl. az 1926. évről szóló jelentés szövegszedéséhez a *Mergenthaler Linotype Serie 16* garmond grádusát alkalmazták cicerós sortestre öntve. A dőlt betűs részeket e sorozat kurzívjával szedték. Mind az álló, mind a kurzív változat igen elegáns. Az 1926-ról szóló jelentés főfejezeteinek címeit a D. Stempel-féle *Schmale fette Bravour* tercia fokozatából szedték. (6. ábra) A következő évről szóló jelentésben a főfejezetek címének szedéséhez a H. Berthold-féle *Lo-Schrift* tercia grádusát használták. Az 1930-as évek kamarai jelentéseiben új szedőgépbetű látható, a *Haiduk-Antiqua mit Kursiv*, a címlapokon pedig az EMB *Elegant Grotteszk*

A SZEGEDI
KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA
J E L E N T É S E
A KERÜLET 1926. ÉVI
KÖZGAZDASÁGI VISZONYAIRÓL.

KIADJA:
A SZEGEDI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA.

SZEGED, 1927.
NYOMATOTT A DÉLMAGYARORSZÁG HIRLAP- ÉS NYOMDAVÁLLATAT RT.-NÁL.

5. ábra

félkövér, Elegant Grotteszk kövér és Elegant Grotteszk világos különböző fokozatainak verzálisait használták.

II.

A kerület közgazdasági viszonyai 1926-ban.

Östermelés.

Általános terméseredmények.

A mezőgazdaság terméseredményei 1926-ban valamivel kedvezőtlenebbek voltak, mint a megelőző esztendőben. A legfontosabb hét termés közül a földművelésügyi minisztérium jelentése szerint egyik sem érte el az 1925. évi mennyiségeket. Számszerűleg ez a kimutatás a következő:

6. ábra

A *Szeged* c. napilapban a nyomda kiterjedten használta a *Holländische Antiqua* és a *Halbfette Holländische Antiqua* különböző fokozatait; rövidebb cikkek címeként, hírfeként, néha vezércikk címként is alkalmazta. A lap hirdetéseiiben sokféle betűcsalád látható; közöttük régebbiek és újabbak is feltűnnek, mint pl. a D. Stempel-féle *Schmale enge Grottesk*, vagy a Poppelbaum-féle *Mönch-Kursiv*.⁹

A *Szeged* c. napilap a polgári liberális nézetek alapján az ellenforradalmi rendszer számos intézkedését bíráló *Délmagyarország* c. lap betiltásának tartama alatt (1922–1925) jelent meg, az utóbbi munkatársainak közreműködésével; mindkettőt

---

⁹ A *Holländische Antiqua* és a *Halbfette Holländische Antiqua* a D. Stempel A.G. betűöntőde 1924. évi mintájában látható. E betűcsalád mindkét tagja 6 ponttól 6 ciceróig, 14 fokozatban készült. *Kner Imre* és ennek alapján *Haiman György* úgy véli, hogy Heinrich Hoffmeister Leipzig-i betűöntődjének terméke. A *Délmagyarország* c. lap fejlődéséről: LŐKÖS ZOLTÁN–PÉTER LÁSZLÓ–SIMON ISTVÁN: A *Délmagyarország* fél évszázada 1910–1960. Szeged, 1960. E mű kritikája: GAÁL ENDRE: A szegedi nyomdászat Id. mű 311–312.

ugyanazon nyomdában állították elő. Ennek folytán a szedőanyag a két lapban – a betiltást megelőző évben és az újbóli megjelenését követő évben – lényegében egyező. A *Délmagyarország* haladó szellemével homlokegyenest szemben állt a *Szegedi Új Nemzedék* c. lap, amelynek nyomdájáról az alábbiakban szólunk.

Az 1918–1919. évi forradalmak letörését követően a győztes ellenforradalom keresztény és nemzeti ideológiájának terjesztésére 1919. november 30-án megalakult a SZEGEDI ÚJ NEMZEDÉK LAPVÁLLALAT RÉSZVÉNYTÁRSASÁG, a tervezett 1,000.000 K alaptőke helyett egyelőre 400.000 K alaptőkével. Elnöke dr. Dobay Gyula ügyvéd, aki 1919 augusztus első felében rövid ideig Szeged és Csongrád megye kormánybiztosa volt. A részvénytársaság 100.000 K-ért megvette az 1919. június 29-én megindult, dr. Jeszenszky Géza ügyvéd tulajdonában levő *Szegedi Új Nemzedék* c. napilapot, amelyet egy ideig a Dugonics Nyomda Rt., majd Burkus András nyomdája, az után az ellenforradalom céljait szolgáló, a nacionalista-irredenta, szélső jobboldali nézeteket terjesztő nyomtatványok előállítására – egy korábbi nyomdából – létrehozott Tevél-nyomdában készítették. Ez, a Korona u. 1. sz. alatti üzem lett az 1922. október 8-án tartott alakuló gyűléssel létrehozott, az alapszabályt ott elfogadó SZEGEDI KERESZTÉNY NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG nyomdája. (A részvénytársaság alaptőkéje 150 db 10.000 K névértékű részvényre oszló 1,500.000 K volt. Az igazgatóság elnökévé dr. Dobay Gyula ügyvédet választották; a többi tisztségviselő is jórészt azonos volt a Szegedi Új Nemzedék Lapkiadó Rt. vezetőivel.)¹⁰ A *Szegedi Új Nemzedék* impresszumában egy ideig még Tevél-nyomdaként szerepel a lapot előállító üzem. 1922-ben e nyomda értékét 150.000 K-ra becsülték.

A Szegedi Új Nemzedék Lapvállalat Rt. az 1920-as évek közepe táján többször alaptőke-emelést hajtott végre, pl. 1923., 1924. és 1925-ben is. E pénzügyi műveletek a lapfenntartás szükségleteivel függtek össze az inflációval is terhelt kedvezőtlen gazdasági viszonyok között. A vállalat ily módon tudta a lap előállítási feltételeit biztosítani. A lapelőállító nyomda az 1925. január 1-jei számban két féle szövegbetűt alkalmazott: az egyik a D. Stempel A. G. (Frankfurt am Main) betűöntőde *Magere Römisch* mediaeval jellegű betűje, amelyet 1906-ra metszettek 5 ponttól 72 pontig, 16 fokozatban. (A 6–12 pontos fokozatokat rövidesen szedőgépre is alkalmazták.) Az említett lapszám vezércikkét (*Új év – új remények*) és több más cikkeit is ezzel a kézi betűvel szedték. Általában a garmond fokozatát alkalmazták, sorritkítás nélkül. A vezércikk címét az EMB *Keskeny Renaissance* 24 pontos fokozatából szedték. (7. ábra baloldali hasáb) A szerző – Tóth Imre dr. – nevének szedéséhez a *Halbfette Rö-*

¹⁰ A Szegedi Új Nemzedék Lapvállalat Részvénytársaságra: Cégbir. ir. 1919/89. I. sz., a Szegedi Kerestény Nyomda Részvénytársaságra: Cégb. ir. Ct. 1922/1388. I. sz.

misch betű 9 pontos kurrensét használták. E betűt több német öntöde is gyártotta: a Frankfurt am Main-i Bauersche Gießerei 6 ponttól 48 pontig 12 fokozatban, a H. Berthold berlini cég 6 ponttól 72 pontig 14 fokozatban, a Frankfurt am Main-i D. Stempel A. G. 6 ponttól 72 pontig 14 fokozatban. A *Szegedi Új Nemzedék* betűje feltehetően a D. Stempel-féle öntödéből származik. Rovatcímként szívesen alkalmazták a Bauersche Gießerei *Breite Magere Antiqua* betűjének 24 pontos fokozatát. Az öntöde 10–28 pontig 6 fokozatban gyártotta.

Új év — új remények

Irta: Tóth Imre dr.

Mikor e sorok napvilágot látnak, a megpróbáltatásokban oly gazdag 6-év — melyhez a letiport nemzet talpraállásának reményességét fűztük — már régen eltűnt, elmerült az idők végtelen óceánjában. Amikor a történelem színpadán a nemzet történetének újabb felvonása kezdődik, a társadalmi és

Kalandom a mumiával

Irta: Jenovay Jenő

III.

Már esteledett, mikor másnap beröbög-tünk a forgalmas alexandriai kikötő pályaudvarára. Miután podgyászomat és a mumiát egy arabs hordár segítségével kocsira raktam, a hajó kikötőhelyéhez hajtottam. Odaérkeztemkor az „Euterpe” Lloyd hajó, a „Semiramis” testvérhajója éppen az utolsó szirénjelt adta az indulásra. Podgyászomat rögtön az „Euterpe”

7. ábra

E lapszám másik szövegbetűjét pl. a tárca szedésében látjuk: a D. Stempel betűöntöde 8–10 pontos méretben, három fokozatban előállított *Wiener-Antiqua* betűjével azonosítható. (7. ábra jobb oldali hasáb.) Később ezt is — *Austria-Antiqua mit Kursiv* néven — szedőgépre alkalmazták. A D. Stempel öntöde jó néhány kézibetűt metszetett, amelyeket más néven szedőgépbetűként is gyártott. További példaként megemlítjük az *Erato Antiqua*-t és az *Erato-Kursiv*-ot, amelyet *Französische Antiqua mit Kursiv* néven vitt szedőgépre, 7–10 pontos fokozatokban.

Ez idő tájt cíkcímeként gyakran látjuk a lapban az *EMB Regulus* és *Kövé Regulus*, vagy a H. Berthold betűöntöde 1908. évi házimetszésű *Reklamschrift Block* betűjét. A berlini öntöde az utóbbit 8 ponttól 84 pontig 17 fokozatban gyártotta. Készített belőle nagyobb fokozatokat is, fából. A *Reklamschrift Block* címként történt alkalmazására jó példa az 1925. július 2-i számban a *Megint lemarad* a Munkásbiztosító javaslat a tárgyalásról c. főcím, amelyet 16 pontos kurrensből szedtek. Erős figyelemfelhívó erejével tűnik ki, ezért gyakran alkalmazta a nyomda cikkek címbetűjeként a *Schmale fette Etienne* rendszerint text kurrensét. Hirdetésekből pedig ekortájt gyakran látjuk a *Holländische Antiqua* különböző fokozatait, vagy némely hirdetés legkiemeltebb részeinek szedésében a *Propaganda Römisch* vastag vonalú, mediaeval jellegű betűt. A három utóbb említett típust is a D. Stempel A. G. betűöntöde 1924. évi mintájában mutatta be.

1925-ben, a Pengő bevezetése után látott napvilágot a pénzügyminisztérium 7000/1925. P.M. rendelete, amely szerint a helyi jellegű részvénytársaságoknak legalább 10.000 P tiszta vagyonnal kell bírniuk. A Szegedi Új Nemzedék Lapvállalat Rt.-nek összesen 7560 P részvénytőkéje és 40 P tartalékalapja volt, a Szegedi Keresztény Nyomda Rt.-nek 3600 P alaptőkéje, kézenfekvő volt – a személyi kapcsolatok miatt is – a két vállalat egyesítése, ami 1926. január 1-jén lépett életbe. E fúzió folytán keletkezett részvénytársaság továbbra is Szegedi Új Nemzedék Lapvállalat Részvénytársaság cégnéven szerepelt, de az alaptőkéje 11.200 P-re emelkedett. Megfelelt tehát a fentebb említett pénzügyminisztériumi rendeletnek. Ezen túlmenően a lapvállalat most már saját nyomdát bírt, amit korábban, megfelelő tőkeerő hiányában nem tudott létrehozni. Lehetővé vált az a műszaki fejlesztés, amelyről az 1928-ról szóló igazgatósági jelentés így számol be: „a reánk gazdasági hátrányt jelentő kéziszedés lehető kiküszöbölése céljából a tetemes megtakarítással járó gépszedésre tértünk rá. Két legújabb rendszerű Typograph szedőgépet szereztünk be, melyek a felszerelési költségekkel közel 30.000 Pengő kiadást okoztak, de egyúttal a nyomdai munkabérek csökkentését is megkezdtük.” A szedőgépek beszerzésével jelentősen növekedett az üzem értéke és kapacitása.

Érdemes e helyen említést tennünk a Szegedi Új Nemzedék előállítására használt szedőgép-betűről. A lap számos cikkét, tudósítását a *Romanisch I mit Halbfetter* magazinjával szedték, amelyet a gyártója 6–12 pontig, 6 fokozatban állított elő. A világos változat finom vonalú, mediaeval jellegű betű, a félkövér változat ugyanezen sajátosságokat mutató, de jóval vastagabb vonalú nyomatot ad. A nyomda főleg hírfejek szedésére, de gyakran hirdetések első szavainak kiemelésére is használta. Bemutatott példánk esetében (8. ábra) az egyházközség hirdetésének szövegét 10/12 pontosra, a nyomda saját hirdetését pedig 8/8 pontosra szedték. Utóbbiban látjuk a *Romanisch I mit Halbfetter* használatának egyik jellegzetes megnyilvánulását. Szembeöt-

Szeged-belvárosi róm. kath. Egyház-
község Elnökségétől.

144—929 sz.

Hirdetmény.

Egyházközségi Szabályzatunk 34. §-a alapján közhírré tesszük, hogy a folyó évi egyházi adó kivetési lajstrom hivatalos helyiségünkben (Széchenyi-tér 3. l. e.) közzemlére tétetett. Jogában áll egyházközségünk minden választó tagjának azt hétköznapokon d. e. 9—12, d. u. 3—5 óráig betekinteni s netáni észrevételeit, vagy fellebbezését 15 nap alatt hozzánk írásba benyújtani.

Szeged, 1929. március 13.

Dr. Muntján István
elnök.

— Mindenféle nyomtatványokat, meghívót, plakátot csinosan és olcsó áron készít nyomdánk Korona-utca 1. szám. Telefon 17—19.

8. ábra

ló a hasábokat és a hirdetményeket elválasztó léniák nagyon gyenge, több kívánnivalót mutató szedése. E hiányosságok felsorolásától eltekintünk.

A nyomda széleskörűen használta a lapszedésben a korábbi szövegbetűt is. Példánkban a hirdetmény fejlécét a *Magere Römisch* 10 pontos fokozatából szedték. Hosszabb hirdetmények szövegszedésére is e kézibetűt alkalmazták.

További jelentős műszaki fejlődés az 1930-as évek második felében és az 1940-es évek elején következett be. A korábbinál jóval erősebbé váló nacionalista-irredenta propaganda, a háborús készülődés, majd az ország belépése a háborúba különösen hozzájárult az említettekkel kapcsolatos írárok, hírek, tudósítások számának gyarapodásához a *Szegedi Új Nemzedék*ben is. Már az 1937. üzletéről szóló igazgatósági jelentés említi, hogy az előfizetők és hirdetők számának növekedése, ami összefügg a lap által képviselt politikai irányzat fokozott kiterjedésével, arra ösztönzi az igazgatóságot, hogy a nyomdaüzemet „a legmodernebb típusú szedőgép, nyomógép és betűanyagok beszerzésével” a „legkényesebb igényt is kielégítő színvonalra emelje.” A lapot nagyobb terjedelemben fogja megjelentetni. 1938-ban újabb Typograph típusú szedőgépet szerzett be. E fejlesztéseket az tette lehetővé, hogy az 1937. július 4-i közgyűlés az alaptőkét 50%-kal, 33.600 P-re emelte.

A nyomdába került új szedőanyagok közül megemlítjük az EMB *Landi EHO*, valamint *Signál* betűket, amelyek címbetűként alkalmazhatók. Gyakran használták a nyomdában pl. árverési vagy bérbeadási hirdetmények címszedésére a D. Stempel-féle *Enge fette Reform-Grotesk* Mittel, Tertia stb. fokozatait. (Az öntöde 6–96-ig, 14 fokozatban gyártotta.)

A nyomdának az 1939-et követő évekbeli nagy fejlődését lehetővé tette, hogy 1942-ben 4610 db 10 P névértékű új részvény kibocsátásával 80.000 P-re emelték az alaptőkét. A *Szegedi Új Nemzedék* előfizetőinek száma – állapítja meg az igazgatóság 1942-ről szóló jelentése – „állandó emelkedést mutat.” Másrészt „Nyomdánk már oly nagy mértékben van foglalkoztatva kereskedelmi munkával, hogy a lap és a megrendelések egymástól független, zavartalan előállítására végett már 1942. első felében szükségessé vált egy nagy gyorsajtó beszerzése.” (Más forrás „iker rotációs-gépet” említ.) Ennek folytán a nyomda gépi berendezésének értéke 16.000 P-vel növekedett. Az üzem teljes értéke 68.973 P volt. Az 1942. évi teljes nyeresége 115.069 P. Az 1942-ben beszerzett rotációs gépet 1944 őszén szétszedték, darabjai a nyomda udvarán megrozsdásodtak és selejtbe kerültek.¹¹ 1944 szeptemberében a front közeledése miatt, a város „gazdasági kiürítésének” részeként a vállalkozás vezetői minden bizonnyal el akarták szállíttatni, de erre már nem volt lehetőségük. A nyomda az 1930-as évek közepétől Dugonics tér 12. sz. alatt működött.

---

¹¹ *Dobó József* szíves közlése.

A lapcím a fejlécben kezdettől fogva rajzolt betűkből áll. Hosszú ideig mediaeval vonásokat hordozó, szecessziós jellegű látványt nyújt. A II. világháború idején azonban már sokkal erőteljesebb, modernebb, szecessziós vonásokat csak nyomokban hordozó, széles kövér, rajzolt betűkből való: az „Új Nemzedék” kifejezés verzális betűi kb. 6 ciceró magasak, durva vastag szárakkal. E sor felett kb. 3 cicerós rajzolt verzális betűk alkotják a „Szegedi” szót. A fejléctet mintegy 12 pontos vastag, igen erőteljes aláhúzás emeli ki, amely szintén rajzolt.

A nyomda az évenkénti nyomdászstatistikákban az 1930-as évek első felében még Tevél-nyomda megjelöléssel szerepel, adatok nélkül. Természetesen blokált nyomda volt. Először az 1935-ben felvett statisztika közöl róla adatokat; 15 főnyi személyzetet mutat ki. Az 1938. évi adatfelvétel már 20 munkást vesz számba, közülük 6 szedő és korrektor (a kettő egybefoglalva), 4 gépszedő. E statisztika 3 szedő- és 5 nyomógépet mutat ki. Már ekkor – a személyzet száma, a gépi felszerelése alapján – a város immár legjelentősebb nyomdaüzeme. (Az utána következő Szeged Városi Nyomda- és Könyvkiadó Rt. ekkor csak 18 munkást foglalkoztatott és 2 szedőgépet bírt.) 1943 őszére a Szegedi Új Nemzedék nyomdája még inkább előretört: 26 főnyi munkásgárdával működött, közülük 6 gépszedő. A szedőgépek száma változatlanul három. A Szeged Városi Nyomda- és Könyvkiadó Rt. üzeme – az utóbbi statisztika szerint – csak 21 munkást alkalmazott. A gépszedőinek száma 4, a szedőgépeké kettő. 1938-tól 1944 őszéig tehát a *Szegedi Új Nemzedék* nyomdája állt a helyi nyomdaipar élén, legalábbis a munkáslétszámot, a gépi berendezést illetően. Fennállása idején nem alkalmazott öntudatos, szervezett munkásokat, az érvényben levő árszabályt sohasem tartotta be. Emiatt mindvégig blokált nyomda volt.¹²

Az 1920-as évek első felében a jelentős múlttal bíró Endrényi Imre-féle nyomdát a tulajdonos 1921. évi halála után az özvegye működtette, majd eladta Sajgó Józsefnek. E nyomda átvételére alakult 1924-ben a SZEGEDI HÍRLAPKIADÓ ÉS NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG. Sajgó József lett a nyomda vezetője. Az 1929. évi nyomdász-statisztikai adatfelvételkor 17 alkalmazottal dolgozott, közülük 4 szedő és korrektor, 4 gépszedő, 5 berakónő. Két szedő- és hat nyomógépet bírt. Napi munkaidő 8 óra. E statisztikában kimutatott 12 helyi nyomda közül itt működött a legtöbb nyomógép. Az 1929–1933. évi gazdasági válság okozta megrendelés-csökkenések miatt alkalmazottainak számát kénytelen volt tetemesen leépíteni: az 1931. szeptember 5-i adatfelvételkor csupán 10 munkása volt, az 1929. évihez képest 41%-kal kevesebb.¹³ Megvált az egyik szedőgépétől is, viszont a nyomógépek száma hétre

¹² *Typographia*, 1926. szeptember 24. Az 1943. évi adatok: Nyomdász Évkönyv és Útikalauz 1944. Szerk. HALÁSZ ALFRÉD. Budapest, 1944.

¹³ Nyomdász Évkönyv és Útikalauz 1930., 1931. és 1932. Szerk. LERNER DEZSŐ. Budapest, 1931., 1932., 1933.

emelkedett. Ebből az következik, hogy megmaradt munkatársait a korábbinál bizonyára nagyobb teljesítményre kényszerítette. E nyomda legutoljára az 1932 szeptemberi nyomdász-statisztikában szerepel. Működése azonban még nem szűnt meg: készítette pl. a *Szegedi Naplót*, amelyet szedőgéppel szedett.

E nyomda munkáját, szedőanyagait a *Szegedi Szemle* c., 1928-ban indult hetilap 1. számának segítségével igyekszünk szemléltetni. Szerkesztősége és kiadóhivatala is a Tisza Lajos körút 71. sz. alatt működött, ott, ahol a nyomda. Az üzemet modern szedőanyagokkal is jelentősen fejlesztették. Egy-két példa a *Szegedi Szemle* 1. számának alapján: címbetűként azt a széles félkövér antikvát alkalmazták (akár a Beköszöntő gyanánt c., Móra Ferenc által írt cikk, akár a Juhász Gyula-féle Szonett Szegedhez c. verscím esetén), amelyet az EMB 1920 körül kezdett gyártani az American Type Founders *Century Bold Extended* matricájának megvétele után.¹⁴ Az említett címekeket a másfél cicerós fokozat kurrenséből szedték. (Az EMB 8 ponttól 40 pontig gyártotta.) A nyomda a 8 és 12 pontos fokozatokat is bírta, amint e hetilap 1–2. oldalának szedésében látható. A szöveget Linotype szedőgépen, úgy tűnik a *Century Expanded* garmond matricájával öntötték. A Móra-cikk kiemelt szavait a D. Stempel A. G. betűöntőde 1924. évi mintájában bemutatott *Halbfette Union* betű 10 pontos fokozatából szedték és utóbb emelték be a szövegbe. Juhász Gyula fent említett versének szövegszedése is e betű alkalmazásával történt. A nyomda régebbi betűi közül megemlíthjük a hetilap címének szedésére használt, EMB-féle *Kövr Grottesque* 3 cicerós verzálisát. A D. Stempel-féle *Schmale halbfette Säculum* tercia kurrensét alkalmazták a 2. oldalon az elbeszélés címszedésére. Az előállítás modernségét elősegítik az egyes írások esetében alkalmazott korszerű, absztrakt vonásokat is hordozó fapetszetek. (9. ábra). A nyomdában több könyv is készült, pl. az 1929-ben megjelent Bethlen-émlékkönyv.

Még egy nyomdáról szólunk az 1920-tól az 1940-es évek végéig tartó időből: ABLAKA GYÖRGY üzeméről. A tulajdonos igen jó nevű nyomdai szakember, korábban a Dugonics Nyomda Rt. művezetője. Ablaka nyomdája az 1929. szeptember 7-i adatfelvétel szerint még szerény kis műhely: 1 szedő- és 1 gépmestertanuló, 1 segédmunkás a személyzet, ám 4 nyomógépet bír. A helyiség egészségtelen. A munkaidő napi 8 óra. 1943 nyarán azonban már 4 szedő, 4 gépszedő, 2 gépmester, 2 tanulólány, 1 segédmunkás, összesen tehát 13 főnyi személyzettel dolgozott. Volt 2 szedőgépe és 7 nyomógépe. A nyomdahelyiség változatlanul egészségtelen. E nyomda – fennállása idején – sohasem tartozott a szervezett munkások számára zá-

---

¹⁴ E betű szerepel a Kner-nyomda 1923. évi mintájában. A megállapítás Haiman Györgytől származik. LÉVAI BOTONDNÉ – HAIMAN GYÖRGY: A Kner-nyomda, kiadványainak tükrében 1882–1944. Budapest, 1982. I. 69.

Halál Őfelsége a sivatagban.

Irta: Gerő Dezső*

Egyiptom, 1927. augusztus

... Legelől röpült három vén keselyű, riadtan szárnyalva észak felé... Panaszos rikoltással jelezték Uruk nagyságát...

Akkor jött a Déli Szél: szemei izzottak, lélekzete égetett; lendületével felkorbácsolta a sárga homokot, amely az ég felé szállt és elsötétítette a Napot... És mögötte vágatott a Halál... Lova fakó volt és egész a felhőkig ért. Testéből sötétség sugárzott...

Majd az Ur kísérete következett: a sápadt Félelem, a Kétségbeesés, a Borzalom, az Őrület, sokan, sokan, ... de leghatalmasabb volt közöttük a Szomjuság, a nagy Fojtogató... Végül, kissé hátrább, magányosan, — lezárta a menetet a — Hallgatás.

A Halál vágatott a sivatagon át! ...

9. ábra

rolt (blokált) üzemek közé: a tulajdonos mindig aláírta és betartotta a kollektív szerződést. Az utóbb említett statisztika összesen 19 nyomdát sorol fel Szegeden, ezek közül csak 6 nem állt blokád alatt.¹⁵ Ablaka az 1930-as évek közepétől több időszaki lapot is nyomtatott, 1939 április elejétől át tudta venni a *Délmagyarország* c. napilap előállítását (kb. egy évig készítette). Itt készült 1946–1947-ben a *Szegedi Kis Újság*, 1947–1949-ben a *Szegedi Hírlap*. Egyéb lapokat is nyomtatott.

Az Ablaka-nyomda által előállított jelentősebb könyvek közül megemlíthjük Az Alföldi Tudományos Intézet Évkönyve 1944–1945. c., 1946-ban megjelent vaskos kötetet, amely több mint 400 oldalas. Akkor modernnek számító szedőanyagok felhasználásával készült. A fed- és címlapot két betűcsaládhoz tartozó betűkkel szedték: a kötet címet a D. Stempel A.G. által előállított *Halbfette Hölzl-Mediaeval* Doppelmittel, Mittell és Tertia fokozatainak verzálisából, a többi részt az EMB 1930-as évekbeli mintájában bemutatott, *Elegant Grotteszk világos* néven forgalmazott betű 10 és 12 pontos fokozatainak verzálisáiból állították össze. (10. ábra) Az utóbbi betűti-

¹⁵ Nyomdász Évkönyv és Útikalauz 1944. Id. mű.

AZ ALFÖLDI TUDOMÁNYOS INTÉZET
ÉVKÖNYVE

I.
1944—1945.

SZERKESZTETTE:
BARTUCZ LAJOS

AZ ALFÖLDI TUDOMÁNYOS INTÉZET KIADÁSA
SZEGED
1946.

pushhoz hasonlót több külföldi öntöde is készített, az angolok *Grotesque Light, Reform Grotesque Light*-nak nevezik. Metszetett illet 1928-ban a D. Stempel öntöde is; valószínű, hogy az EMB, amely túlnyomórészt Stempel érdekeltség volt, innen vette át.

A kötet szövegét géppel szedték: a *Ratio-Latein*-t F. W. Kleukens metszette, amit a D. Stempel cég linotype-ra alkalmazott és ugyancsak *Ratio-Latein* néven forgalmazott. E betű világos, kurzív és félkövér változata is látható az Évkönyv szedésében. A garmond fokozatot garmond sortestre öntötték; a jegyzetek és a francia nyelvű rezümék esetében petit/garmondját alkalmazták.

Az Alföldi Tudományos Intézet évkönyvének második kötete, amely némileg megváltozott címmel, 1946–1947. évre vonatkozik. 1948-ban szintén az Ablakanyomdában készült A cím- és fedlap betűi, a szövegbetű is azonos az előző kötetben láthatóval, azonban a tanulmányok címét – az előbbi kötetből eltérően – valamivel régebbi betűvel szedték: ez a *Phoenix-Groteske* cicerós kurrense, amely a Benjamin Krebs Nachfolger (Frankfurt am Main) betűöntöde 1912. évi metszésű keskeny félkövér betűjével azonos. (11. ábra) Mindkét könyv borítójának hátlapján látható a nyomda 4 × 4 és fél cicerós nagyságú emblémája.

Szegedkörnyéki táncgyománnyok

Szeged környékén élő táncgyománnyok gyűjtése nem rég indult meg, de máris meglehetősen mozgás anyaggal rendelkezünk.

11. ábra

Összegezve az 1920–1940-es évek szegedi nyomdászati fejlődését, helyesnek látszik, ha kiindulópontként az 1917. június 30-án felvett nyomdász-szakegyleti statisztikát tekintjük, amely 14 nyomdát vesz számba Szegeden. Ezekben összesen 31 szedő, 22 szedőtanuló, 6 gépmester, 15 gépmestertanuló, 37 munkásnő, 11 férfi segédmunkás, együttesen tehát 122 főnyi munkásgárda dolgozott. A statisztika azonban nem teljes: néhány helyi nyomdát egyáltalán nem említ, az említettek között pedig akad olyan is, amelyre vonatkozóan nincsenek adatok a munkaerőről. A háború folytán nagymérvű bevonulattal függ össze, hogy Szegeden is nőmunkásokkal és tanoncokkal igyekeztek pótolni a katonai szolgálatot teljesítő férfi munkaerőt. Emiatt a kimutatott munkások valamivel több mint 30%-a nő, ugyanennyi a tanulók számaránya is. A 14 nyomdában 51 nyomógép volt (a vidéki nyomdai iparban található 1759 nyomógép 2,8%-a), egy nyomdában napi 10 órát (Burkus), 9 nyomdában napi 9 órát, 4 nyomdában napi 8 és fél órát dolgoztak. A kimutatott nyomdák közül csak 5 folytatta egészséges helyiségben a tevékenységét (a vidéki

nyomdák átlaga e téren 57,9%), 4 egészségtelen, a többi közepszerűen egészséges műhelyben.

Az országos vidéki átlagnál ekkor jóval kedvezőtlenebb a munkaidő Szegeden: a vidéki nyomdák közül 13,9% dolgozott 9 órás, a nagy többség 8 és fél órás munkaidőben, Szegeden a nyomdáknak csak 28,5%-a működött napi 8 és fél órás munkaidővel. A szedők átlagkeresete a vidéki nyomdáknak 41,33 K, Szegeden 9 nyomda foglalkoztatott szedőt, akiknek az átlagbére heti 50,11 K, vagyis magasabb az országos vidéki átlagnál. Reálisabb a kép, ha a szegedi szedőbéreket a többi, I. bércategóriába sorolt városok (Arad, Debrecen, Kassa, Kolozsvár, Miskolc, Pécs, Pozsony, Sopron, Temesvár) szedőbér átlagával hasonlítjuk össze. Ez 45,60 K és az említett városok közül csupán Aradon volt jobb – 51,81 K – a szedők heti átlagbére, mint Szegeden. (A legalacsonyabb Pécsen: 40,00 K; Pozsonyban: 42,20 K; Sopronban: 43,26 K; Debrecenben: 43,77 K; Temesváron: 45,66 K stb.) A szegedi nyomdák közül a Bartos-nyomda fizette leggyengébben (egyetlen) szedőjét (44 K), a Dugonics Nyomda Rt. viszonylag jól: 10 szedőjének 53 K-t adott fejéenként egy hétre. A legnagyobb hetibért a Traub B. és társa nyomda egyetlen szedője kapta: heti 60 K-t.

A szedőgépek számát ez a statisztika nem mutatja ki, azt sem tünteti fel, hogy a statisztikába felvett nyomdák közül melyik az árszabályhú és melyik blokált.¹⁶

Az 1929. szeptember 7-én felvett nyomdászegyleti statisztika némiképp tükrözi azokat a változásokat, amelyeket az 1920-as évek szegedi nyomdaipari helyzetéről korábban vázoltunk. Az 1929 őszén kezdődött gazdasági világválság ekkor még nem éreztette hatását a városban. E statisztika 12 szegedi nyomdaüzemet sorol fel és közli adataikat. A felsoroltak közül az 1917. évi statisztikában nem szerepel 6, más néven szerepel 2. Az 1917. évek közül csak Bartos Lipót, az Endrényi Lajos Nyomda Rt., Juhász István, Traub B. és társa fordul elő 1929-ben is, más néven szerepel az 1917. évi Várnay és König Salamon nyomdája (Szeged Városi Nyomda- és Könyvkiadó Rt., illetve Prometheus-nyomda.) A többiek vagy az 1920. utáni évtizedben keletkeztek, vagy már 1917-ben is megvoltak, de az akkori statisztikában nem szerepelnek.

Az 1920-as években több – hosszabb-rövidebb életű – nyomda létesült Szegeden. Ez a folyamat az 1930-as években is folytatódott. Jelen írásunkban nem foglalkozunk e műhelyekkel.

Az 1929-ben felsorolt 12 nyomdában 110 főnyi személyzet dolgozott (31 szedő, 16 gépszedő, 13 szedőtanuló, 12 gépmester, 4 gépmestertanuló, 25 berakónó, 9 segédmunkás). A városban 10 szedőgép működött (ezek 4 nyomdában található); a hazai vidéki nyomdaiparban levő 86 szedőgép 11,6%-a. A 44 szegedi nyomógép

---

¹⁶ Nyomdász Évkönyv és Útikalauz 1918. Szerk. LERNER DEZSŐ Budapest, 1918.

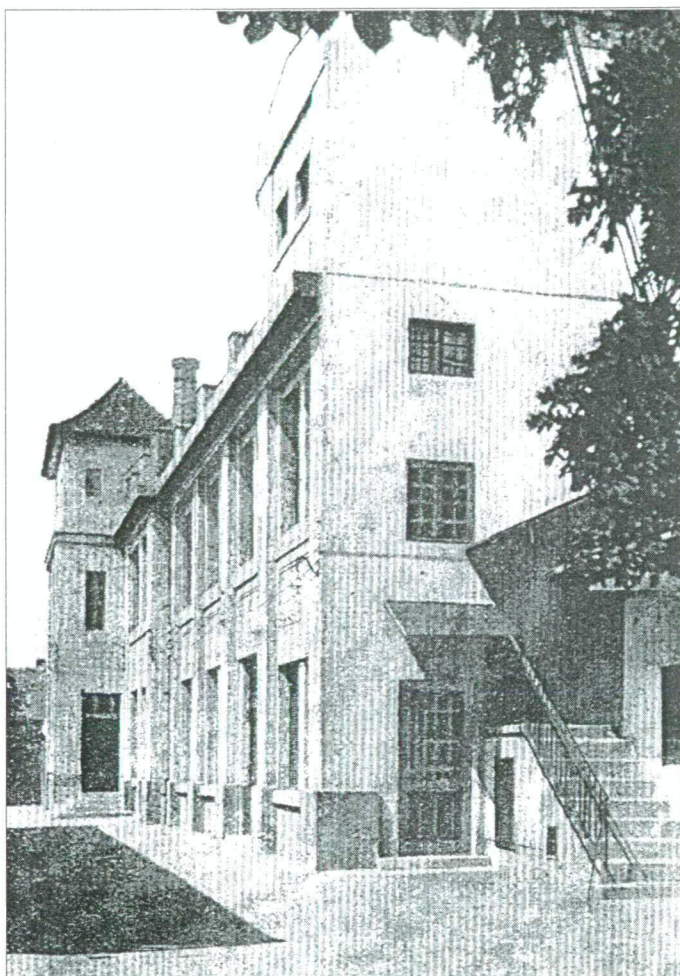
a vidéken található 855 nyomógép 5,14%-át teszi ki. Az 1997 vidéken dolgozó munkás 5,6%-a nyert Szegeden alkalmazást. A legtöbb gépszedőt, 6-ot a Délmagyarország Hírlap- és Nyomdavállalat Rt. alkalmazta, másik részvénytársaság, a Szegedi Hírlapkiadó és Nyomda Rt. 4, az Endrényi Lajos Nyomda Rt. szintén 4, míg a Szeged Városi Nyomda- és Könyvkiadó Rt. 2 gépszedőt foglalkoztat. A statisztika azonban nem mutatja ki a Szegedi Új Nemzedék nyomdát, pedig ott is voltak gépszedők. A munkaidő valamennyi bemutatott nyomdában napi 8 óra. A kereseti viszonyokról ez a statisztika nem tájékoztat, csak az egészségügyi körülményekre utal: egészséges a munkahely 8 nyomdában, közepesen egészséges 3-ban, 1 nyomda pedig egészségtelen körülmények között működik. A legfontosabb nyomdaüzemek az 1920-as években részvénytársasági formában működtek; ezek tudták megszerezni a megrendelések nagyobb részét és a nagyobb tőkeerő révén képesek voltak az üzem korszerűsítésére is. A kisebb, esetleg csak néhány évig fennálló üzemek nem vehették fel a versenyt velük. A statisztikában felsorolt valamennyi szegedi nyomda az árszabály szerint foglalkoztatta munkásait.¹⁷

Az 1920-as évek szegedi nyomdai munkásmozgalmának nagy fontosságú eseménye a helyi nyomdászotthon felavatása. Az 1920. november 1. óta Magyarországi Könyvnyomdai Munkások Egyesülete néven szereplő „anyaegylet” és a szakszervezet kedvezőtlen körülmények között folytatta munkáját: a kényszerű üzemredukciók a munkanélküliséget országosan is az 1914 előtti időszakhoz képest növelték. 1925-ben, ami az 1920-as években a legkedvezőbbnek mondható, Szegeden 20–30 között mozgott a munkanélküliek száma, vagyis a nyomdai munkások mintegy 15,2%-át tette ki.

A kurzus meg-megújuló politikai támadásai a szakszervezetek és a haladó sajtó ellen nem tette lehetővé a szakszervezet részéről keményebb harcok vezetését: a leromlott életszínvonalnak az 1914 előtti szintre emelését tűzte ki célul, politikai téren pedig a szakszervezeti és a sajtószabadságot követelte. Nagy erőfeszítéseket tett a nyomdász-szolidaritás fokozására, a szakszervezet gazdasági egyensúlyának fenntartására. Az előbbinek egy megnyilvánulásaként a szakszervezet igyekezett a jelentősebb vidéki helyi csoportok számára a kor kívánalmainak megfelelő, önálló egyleti helyiségeket biztosítani. Egyik első eredmény volt e tekintetben az, hogy 1929. augusztus 18-án a Báró Jósika u. 21. szám alatt felavatták a szegedi kerület székházát. (12. ábra.) Az avatóbeszédet Pajor Rudolf, az MSZDP központi vezetőségének tagja, egykori nyomdászsegéd tartotta. Az otthon létesítésével még hatékonyabbá válhatott a szakszervezet vezetői által újból és újból megfogalmazott egyesülés, tömörülés elérésére irányuló törekvés. Ettől kezdve az otthonban folyt a munkaköz-

---

¹⁷ Ugyanaz 1930.

12. ábra

vetítés, a munkanélküli segélyek kifizetése, a könyvtár állományának további gyarapítása: míg 1904-ben 828, 1937-ben már 1796, 1941-ben 1832 kötettel bírt. A székház létrehozásában (amelynek értéke 1937-ben 73.836 P) említésre méltó érdemei voltak Zarnóczay Bélának, aki 1924–1934. között a szegedi kerület egyik irányítója volt.¹⁸

---

¹⁸ *Typographia*, 1929. augusztus 23. Lásd még GAÁL ENDRE: Adalékok a szegedi nyomdai munkások mozgalmának történetéhez 1890–1934. = *Tanulmányok Mérci Gyula 75. születésnapjára*. Szerk.: GAÁL ENDRE és SERFŐZŐ LAJOS. Szeged, 1986. 106–109.

Az 1929–1933. évi világgazdasági válság Szegeden is nagyon erőteljesen éreztette hatását. E válság a nyomdaiparra súlyosabb következményekkel járt általában és Szegeden is, mint a korábbi gazdasági válságok. Ha összevetjük az 1929., az 1931. és az 1932. kora őszi nyomdász-szakszervezeti adatgyűjtés szegedi eredményeit azon nyomdákra nézve, amelyek mindhárom statisztikai felvételben szerepelnek, az alkalmazott munkások számának jelentős csökkenését látjuk: 1929 koraőszén e 11 nyomdában összesen 104 munkást, 1931 őszén már csak 83 munkást (20%-kal kevesebbet), 1932 őszén pedig csupán 78 személyt (az 1929. évihez képest 25%-kal kevesebbet) alkalmaztak.¹⁹ A munkanélküliség mértéke Szegeden alatta maradt az országos vidéki átlagnak, amely 34% volt. A Szegedi Hírlapkiadó és Nyomda Rt. az 1932. évi koraőszi adatfelvételben még szerepel, a továbbiakban már nem. A fenti három évet felölelő adatok a következő nyomdákat foglalják magukba: Ablaka György, Bartos Lipót, Délmagyarország Hírlap- és Nyomdavidálat Rt., Endrényi Lajos Nyomda Rt., Szegedi Hírlapkiadó és Nyomda Rt., Juhász István, Mars, Prometheus, Schwarcz Jenő, Traub B. és Társa, Szeged Városi Nyomda- és Könyvkiadó Rt.

Az évkönyvek említett kötetei a bérvizonyokra nem közölnek adatokat. 1931 nyarán egy miniszterelnöki rendelet bankzárlatot írt elő. Ettől kezdve a nyomdász-szakszervezet és a főnökegyesület számos tárgyalást folytatott, megállapodásokat kötött a rövidített munkaidőre és a csökkentett munkabérekre vonatkozóan. Az augusztus 27-i megállapodás pl. a heti munkaszünetet 1,5 napban rögzítette, de azt is tartalmazta, hogy a napi munkaidő is rövidíthető. Ez természetesen bércsökkenéssel járt együtt. A helyzetet tovább rontotta, hogy szeptember 13-án egy miniszteri rendelet a lapok és egyéb időszakai sajtótermékek terjedelmét egyharmaddal redukálta, amit a szakszervezetnek sikerült módosítania úgy, hogy a minisztérium a redukción egynegyedére csökkentette. A napi munkabércsökkenést az addigi 16,6%-ról 14%-ra tudta mérsékelni. Hogy mindez Szegeden pontosan mit jelentett, adatok hiányában nem ismerjük. Az tény, hogy az 1931. évi adatfelvételben kimutatott összesen 15 szegedi nyomda közül 7 nyomda blokált volt, mert a fenti megállapodásokat nem tartotta be. Ezek azonban a legkisebb műhelyek voltak; az 1929., 1931. és 1932. évi statisztikákban is szereplők közül csupán 2, a Bartos Lipót- és a Mars-nyomda blokált. A többi 9 betartotta a szakszervezet által elért egyezségeket.²⁰ 1934 novembere óta a munkanélküliség kezdett enyhülni; a munkában állók zöme pedig még mindig rövidített munkaidőben, vidéki átlagban 25%-kal csökkentett bérek mellett dolgozott.

---

¹⁹ Nyomdász Évkönyv és Útikalauz 1930., 1932., 1933. Id. mű.

²⁰ Uo.

1935-ben ismét megélnékült az egyesületi élet, amelynek szegedi vonatkozásban olyan bizonyítékai voltak, mint az egyesületi székház felújítása, a június 2-án Wankó Vilmos által tartott, jól látogatott vetített képes szakelőadás, vagy az augusztus 25-i hődmezővásárhelyi nyomdásztalálkozó, amelyen a szegedi szaktársak is nagy számban vettek részt. Az eseményt a Nyomdász Évkönyv és Útikalauz a kollegialitás ragyogó ünnepnapjaként értékelte, mert hatékonyan hozzájárult a nyomdász összetartozás érzésének és erejének fejlesztéséhez.

A szervezett nyomdai munkásság 1937-ben már közvetlenül is érzékelte, hogy „A levegő telítve van villamos feszültséggel, csak egy szikra kell, hogy kirobbanjon minden idők legszörnyűbb világháborúja.” A papír árának igen nagy mérvű emelkedése a nyomdaiparban súlyos zavarokat idézett elő, míg a közszükségleti cikkek árának gyors növekedése a munkásság, benne a nyomdai munkások helyzetének romlását okozta. Ezt alig ellensúlyozta a 40 órás munkahét bevezetése, bár kétségkívül hozzájárult a munkanélküliség további csökkenéséhez. 1938-ban a sajtórevízió alapján 90 lapot tiltottak be, ami e lapokat előállító nyomdák munkásait munkanélkülivé tette. A munkanélküliséget nem nagyon ellensúlyozta a revíziós és háborús propaganda, az egyesületi élet stb. kiszélesedésével kapcsolatos nyomtatványigény megnövekedése. Az év eseményei közül kiemelkedett a Kéziszedők Köre által június 12-én Szegeden rendezett találkozó, amelyen mintegy 600 vendég vett részt. A találkozót a szegedi csoport nagy lelkesedéssel és eredményesen bonyolította le.²¹

A háború alatt az ipari konjunktúra tovább javult, a nyomdák a felgyülemelő munkát csak különórakkal tudták teljesíteni. A munkanélküliek száma jelentősen csökkent, amibe a bevonultatások is szerepet játszottak. A szakszervezetnek 1943. május végén sikerült 15%-os alpbéremelést elérni a vidéki nyomdai munkások számára. Ezeket a béreket az Iparügyi Miniszter rendelete a blokált üzemekben és a lapnyomdákban szintén kötelezővé tette.

A háborús viszonyok a nyomdaipar számára Szegeden is a felfutás időszakát jelentették. A szakszervezet 1943-ban ismét rendezett 4 városban, köztük Szegeden is nyomtatvány kiállítást, amit a város hivatalos körei és a közönség is nagy számban látogatott. A kiállított nyomdatermékek ezúttal is az árszabályhú üzemek nyomdai munkásságának ízlését és szakmaszeretét dicsérték.

A nyomdai üzemek száma 1934 és 1943 júniusa között a vidéken 395-ről 676-ra emelkedett. Az utóbbi számban természetesen benne vannak az országhoz 1938–1941 között visszakérült Észak-magyarországi, erdélyi, Észak-kelet-magyarországi és bácskai területek nyomdái is. Ugyanezen időszak alatt Szegeden a nyomdászám 18-ról 19-re, személyzetük száma 104-ről 132-re nőtt, a szedőgépek száma 13-ról

---

²¹ Részletes beszámoló: *Typographia*, 1938. június 17.

12-re csökkent, a nyomógépeké 59-ről 68-ra emelkedett. A szedőgépszám csökkenése a nyomdák tulajdonosainak változásával, korábbi, jelentős nyomdák megszűnésével, kisszerű új nyomdaműhelyek keletkezésével függhet össze. A kimutatott nyomdák közül négy részvénytársasági, egy termelő és értékesítő szövetkezet: Délmagyarország Hírlap- és Nyomda Rt., Szeged Városi Nyomda- és Könyvkiadó Rt., Endrényi Lajos Könyvnyomda Rt., Szegedi Új Nemzedék Lapkiadó Vállalat Rt., Árpád Nyomda és Könyvkiadó Termelő és Értékesítő Szövetkezet. (Az utóbbi az 1930-as évek első felében alapított Szittner-féle nyomdából fejlődött ki.)

A kurzus propagandáját, nézeteit szolgáló nyomtatványok előállításából leginkább a Szegedi Új Nemzedék és az Árpád-nyomda vették ki részüket. Műszaki-felszereltség és a munkaerő létszámát tekintve a Szeged Városi Nyomda- és Könyvkiadó Rt., a Szegedi Új Nemzedék, kisebb mértékben a Délmagyarország Hírlap- és Nyomdavállalat Rt. emelkedtek ki. Az egyéni tulajdonban levő nyomdák közül Ablaka György üzeme a legszámottevőbb az 1940-es évek közepén.

A háború végétől (Szegeden 1944. október elejétől) az 1943/44-ben itt működő nyomdák nem mindenike tudta működését azonnal megkezdeni: néha a vezető vagy a tulajdonos hiánya, a szakképzett munkások egy részének távolléte katonai szolgálat miatt, továbbá az energia- és papírhány, majd a fokozódó infláció nehezen leküzdhető nehézségeket okozott. A város vezetősége 1944. decemberében a fasiszta sajtótermékek előállításában leginkább exponált – már említett – két nyomdát kisorsolt: ezek részvényesei is zömükben hasonló gondolkodású személyek voltak és szeptember végén, október elején elmenekültek Szegedről. A város tanácsa az Árpád-nyomdát az MKP-nak, a Szegedi Új Nemzedék nyomdát az 1944. november közepén, Koncz László vezetésével alakult Szegedi Hírlapkiadó Kft.-nek adta át használatra.²² Az előbbi Haladás Nyomda néven folytatta működését. A demokratikus fejlődés fokozatosan kibontakozó lehetőségei a szegedi nyomdaipar számára jóval hamarabb teremtettek kedvező lehetőséget, mint a fővárosban, vagy a nyugatabbra fekvő területeken. A szovjet katonai városparancsnokság már október 11-től a plakátok sokaságán tudatta a lakossággal rendelkezéseit.

A politikai pártok megalakulása, lapjaik megjelentetése, a szakszervezeti mozgalom új életre keltése és kiszélesedése, a kulturális mozgalmak kiterjedése, az

---

²² Szeged polgármesterének iratai 1944–64578. sz. Az iratra *Oltvai Ferenc* hívta fel a figyelmünket 1972-ben. Lásd még *OLTVAI FERENC: Fejezetek a szegedi nyomdászat történetéből 1949–1972. = 1473–1801–1973. A magyarországi könyvnyomtatás 500 éves évfordulóján kiadja a Szegedi Nyomda. Szeged, 1973. 69–70. – A város ekkori általános helyzetére lásd GAÁL ENDRE: Adatok Szeged felszabadulásának történetéhez c. munkát. = Acta Universitatis Szegediensis Acta Historica Tomus I. Szeged, 1957. A szakszervezeti csoportok közül legelőször a nyomdászok szervezete kezdte meg működését. *Szegedi Népkarant*, 1944. október 23.*

Diákok!

Lépjetek be a demokratikus Magyarországot építők sorába, hogy megvalósíthassuk a szocializmust, a dolgozók boldog világát!

Jöjjetek el a SzIM

Nagygyűlésére

vasárnap délelőtt 10 órakor a Szegedi Nemzeti Színházba!

Rólatok lesz szó!

Vár Benneteket a

SzIM
szegedi szervezete.

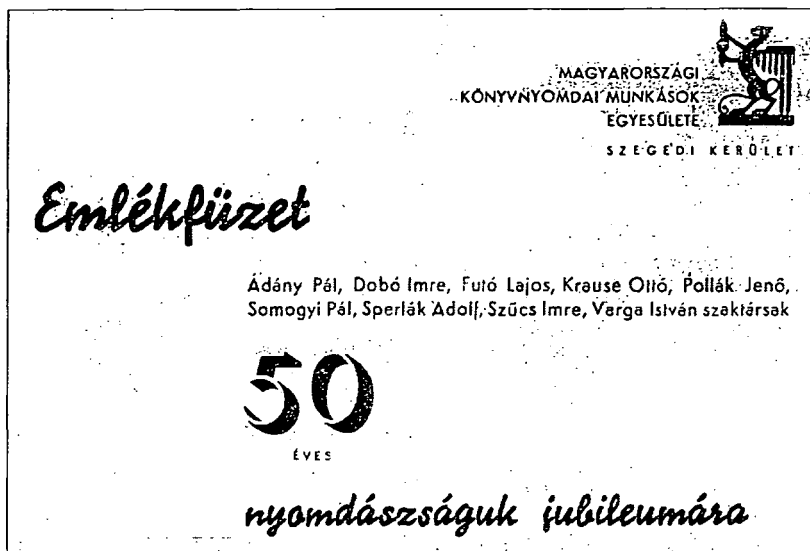
13. ábra

Ennek második, öthónapos fázisában (1948. augusztus 1. – december 31.) már egyes vidéki nyomdák is bekapcsolódtak. A versenyben a Szeged Városi Nyomda- és Könyvkiadó Rt. gépszedője, Kakuszi Géza is elnyerte az élmunkás címet. A politikai viszonyok ösztönző hatása tehát a szegedi nyomdászatban is éreztette hatását. Emellett azonban a helyi szaktársak igyekeztek ápolni a kollegialitás szellemét. E törekvés egyik szép dokumentuma az az emlékfűzet, amelyet 1945-ben a Magyarországi Könyvnyomdai Munkások Egyesületének Szegedi Kerülete adott ki kilenc szaktárs ötven éves nyomdászságának jubileumára. A nehéz gazdasági körülmények ellenére is izléses fűzet jelent meg. Fedlapján az EMB 1930 körül kiadott mintájának nem egy betűtípusát is látjuk: az „Emlékfűzet” és a „nyomdászságuk jubileumára” sorokat a *Signál* 3, illetve 2 cicerós fokozataiból, az „50” számot a *Plasztika* kb. 4 cicerós fokozatából szedték. A jubilánsok neveit a bolognai Nebiolo öntöde *Semplicità tonda neretta* garmond fokozatából, a fedlap jobb felső sarkában látható feliratot

oktatás fokozatos átalakítása, a demokratikus tömegmozgalmak kibontakozása, a művészeti rendezvények gyarapodása, a sok pártmegmozdulás, az ifjúsági mozgalmak stb. tetemes mennyiségű nyomdaterméket igényeltek. (13. ábra) Mindezzel párhuzamosan a közigazgatás új szerveinek, pl. Menekültügyi Hivatal, Külföldieket Ellenőrző Hivatal, a különféle népi bizottságok, a nemzeti bizottság, az igazoló bizottságok, földigénylő bizottságok stb. működéséhez szükséges ügyviteli nyomtatványok készítése, majd 1946 második felétől tudományos könyvek, irodalmi folyóiratok előállítására stb. nagy feladatok elé állította a szegedi nyomdaipart. Ekkorra már a papír és egyéb anyagok addig nyomasztó hiánya is enyhült.

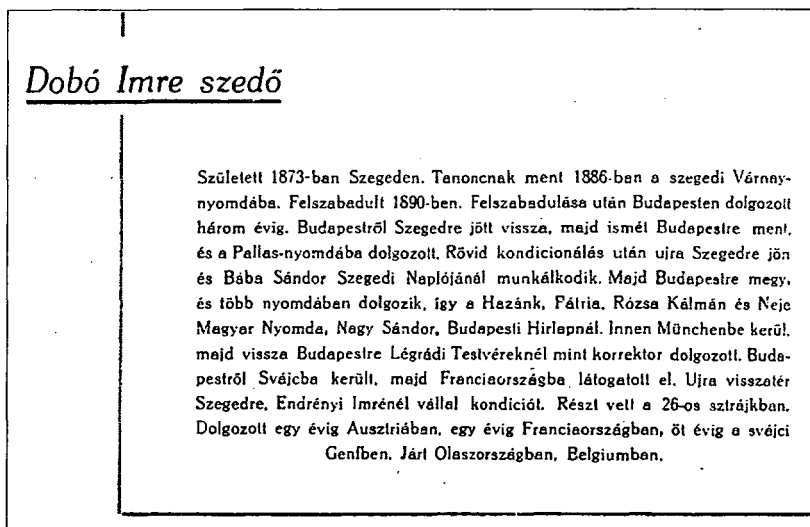
1947. augusztus 1-jén megindult a 3 éves terv, amelynek keretében 1948-ban – fővárosi kezdeményezésre – elkezdődött a munkaverseny.

ugyanezen groteszk betűtípus petit és nonpareille fokozatainak verzálisaiból állították össze, blokkszedéssel. (14. ábra) Az ünnepeltek életrajzi adatait a D. Stempel

14. ábra

öntöde által az EMB-nek átadott, *Goliát Antiqua* néven gyártott típus borgisz, a szócikkek élén álló neveket pedig ugyanezen betű kurzív tercia fokozatából szedték. A nyomás vörös és fekete színnel történt. (15. ábra)

15. ábra

Ez az elegáns, modern felfogásban szedett kis emlékfüzet ízelítőt ad a Szegedi Hírlapkiadó Kft. nyomdájának az előd, a Szegedi Új Nemzedék nyomdája tárgyalásakor nem említett szedőanyagából is.

A hazai – benne a szegedi – nyomdaipar fejlődésében az 1949/50. évek fordulóján végrehajtott államosítás hozott döntő változást.

Az államosítástól a 20. század végéig

A hazai nyomdaipar új alapokra helyezésének perspektíváját határozottan megfogalmazta már az 1948. április 11-én, a Könyvnyomdai Munkások Szabad Szakszervezetének keretei között megtartott Országos Értekezlet. Hét vidéki nyomdaközpont, köztük Szeged képviselője is részt vett a tanácskozáson, amely tükrözte a politikai erőviszonyokban 1947/48-ban végbement változásokat. Az új helyzetnek feleltek meg az értekezlet határozatai is. Rögzítették, hogy a szakszervezet feladata a jövőben nem lehet egyenes folytatása annak, ami a korábbi évtizedekben volt. Ennek megfelelően – írja a szakszervezet jelentése – a határozatok beleillenek „a szocializmust építő népi demokrácia szakszervezeti politikájába.” Egyik legfontosabb feladatként a termelés fokozását, a szocialista munkaverseny, az élmunkásmozgalom, az olcsóbb termelési költség megvalósítását, a selejt csökkentését jelölték meg. Lerakták a szakszervezeti munka új alapjait is.²³

A kapitalizmus felszámolását célzó folyamat az Országos Értekezletig már jelentősen előrehaladt: a nyomdaiparban is megtörtént a 100 alkalmazottnál többet foglalkoztató üzemek államosítása, megszűnt a Főnökegyesület, létrejött a Nyomdaipari Igazgatóság, amely az államosított nyomdákat irányította. Ezek a változások a szegedi nyomdaipart még nem érintették, mivel nem akadt a városban olyan nyomda, amely 100 munkásnál többet foglalkoztatott volna. (Az államosítás 1948 végéig 18 nagyvállalatra terjedt ki Szegeden.) Az első itteni államosított nyomda a Szeged Városi Nyomda- és Könyvkiadó Rt., amely 1949. november 1-től került állami tulajdonba és DÉLMAGYARORSZÁG NYOMDA NEMZETI VÁLLALAT néven folytatta működését, Koncz László irányításával. Az új cégnévben a „Délmagyarország” szó arra utal, hogy a Nemzeti Vállalat hatáskörébe vonta Szegedről a Hírlapkiadó Kft.-t és a Szent Gellért Nyomdát, Hódmezővásárhelyről a Vásárhely Népe

²³ A Magyar Könyvnyomdai Munkások Szabad Szakszervezetének jelentése az 1947–1948. évekről. Budapest, 1949. – A hazai szakszervezeti munka átszervezéséről a magyar szabad szakszervezetek XVII. kongresszusa (1948. október 17–20.) is határozatot hozott. Lásd: A magyar szakszervezetek kongresszusainak krónikája. Összeáll. VÉRTES RÓBERT ÁCS ANDRÁSNÉ közreműködésével. Budapest, 1971. 209–211.

Nyomdát, Szentesről az Alföldi Nyomdát és Makóról a Szabadság Nyomdát. Itt említjük, hogy a Szegedi Új Nemzedék Lapkiadó Rt., amelynek nyomdáját 1944 decemberében a városi tanács a Szegedi Hírlapkiadó Kft-nek adta át *használatra*, de megmaradt az Rt. tulajdonában, a Szegedi Új Nemzedék Lapkiadó Részvénytársaság közgyűlése 1947. június 29-én a cégnevet Szent Gellért Nyomda Részvénytársaság névre változtatta és bejegyeztette a cégbíróságon. Az alaptőke 160.020 Ft, amely 5334 db, egyenként 30 Ft értékű részvényre oszlott. Mostmár eme új nevű cég tulajdona lett a Dugonics tér 12. sz. alatti nyomda.²⁴ Tehát a Délmagyarország Nyomda Nemzeti Vállalat ezt az új nevű nyomdát is magába olvasztotta. Mindezt követte 1950 elején valamennyi, további Csongrád és Csanád megye területén lévő nyomda köztulajdonba vétele, amelynek eredményeként az említett területen összesen 32 nyomdát nacionalizáltak. A kisebb nyomdákat azonnal leltározták, azok a még nem teljesített megrendeléseiket leszállították, majd leszerelték e műhelyeket. E lépések a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1949. évi 20. számú törvényerejű rendelete alapján történtek. A rendelet előírta *valamennyi nyomda* államosítását. Szegeden 17 nyomdát államosítottak, kettő egyelőre még magánkézben maradt. (Ablaka György, Bartos Lipót.) Az államosítás végrehajtása a területen levő, legjelentősebb nyomda erre kijelölt, nagy tapasztalattal rendelkező, szociális gondolkodású szakszervezeti funkcionáriusaink vezetésével ment végbe. Az volt az elv, hogy a kisüzemek szakembereit, termelőeszközeit a nagyipari fejlődés tőke és munkaerő igényeinek kielégítésére biztosítsák, majd összevonásukkal nagyobb egységeket hozzanak létre.²⁵ A nyomdák állami tulajdonba vétele kártalanítás ellenében történt. Ennek módjáról külön jogszabály rendelkezett.

Az államosítás után megmaradt kisebb vállalkozásokat „egyesülésekbe” kellett szervezni: 1950 márciusában a fővárosban három, vidéken hat Nyomdaipari Egyesülés jött létre. Szegedi központtal szervezték meg a DÉLMAGYARORSZÁGI NYOMDAIPARI EGYESÜLÉST, amelynek vezetője Koncz László lett. Az Egyesülés ország-résznyi területen, az ország déli határától Kalocsa, Kecskemét, Cegléd, Gyoma, Békéscsaba, Gyula vonaláig fekvő területen megmaradt államosított nyomdák irányítását látta el: összesen 17 nyomda és 1 dobozüzem tartozott hatáskörébe, 578 alkalmazottal, közülük 367 munkással. A megalakuláskor Szegeden már csak a Délmagyarország Nyomda Nemzeti Vállalat és Ablaka György nyomdája működött. Utóbbi is rövidesen beolvadt a Délmagyarország Nyomdába.

Az irányítás nehézkes volta miatt 1952 márciusától felszámolták az Egyesüléseket. Megalakult a CSONGRÁD MEGYEI NYOMDAIPARI VÁLLALAT, immár Vincze

²⁴ Cégbír. ir. 1919/89. 1. sz.

²⁵ Az országos fejlődésre: VÉGH OSZKÁR – L. VINCZE JUDIT – TAMÁSKA PÉTER: A nyomtatott betű szabadságáért. Budapest, 1987. 237. Szegedre: OLTVAI FERENC Id. mű 73–74.

György vezetésével. Csongrád megye más városaiban megmaradt nyomdák e szervezet telephelyei lettek. Mind az Egyesülés, mind a Csongrád Megyei Nyomdaipari Vállalat központja a Délmagyarország Nyomda lett: ez az üzem lépett legnagyobb alkalmazotti létszámmal (170 fő) az Egyesülésbe. Az Egyesülés megszűnéskor, 1952. április 1-től a Csongrád Megyei Nyomdaipari Vállalat a megyei tanács Ipari Osztályának, 1955. április 15-től pedig a megyei városi jogot elnyert Szeged m.j. Városi Tanács Ipari Osztályának irányítása alá került. Ettől kezdve Szegedi Nyomda néven működött. A hódmezővásárhelyi telep azonban egyelőre megmaradt a megyei tanács hatáskörében.²⁶

A szervezeti átalakítások idején, 1950–1954-ben folyt az első öt éves terv; ez nagyobb feladatokat rótt a nyomdákra, mint amelyek normális körülmények és az adott műszaki színvonal mellett megerősítés nélkül teljesíthetők voltak. A terv keretében meg kellett oldani a modern értelemben vett nagyipari termelésre való átállást, a „tisztá” gyártási profilok kialakítását, a termelést pedig 56%-kal kellett emelni 1949-hez képest. Az öt éves terv a nehézipar fejlesztését állította előtérbe, ezért nem sok fejlesztési lehetőséget biztosított a nyomdák számára: az iparágat pusztán a kulturális forradalmat szolgáló eszköznek tekintette.²⁷ A Délmagyarországi Nyomdaipari Egyesülésre az 1950. évben jutó termelési érték 27,3%-át a szegedi nyomdának kellett teljesítenie, míg a további 72,7% a többi 17 nyomda között oszlott meg. Ezt a nagymérvű megterhelést 76 munkással oldotta meg érdemi műszaki fejlesztés nélkül úgy, hogy közben rá kellett térni a teljesítménybérczésre, ami csak a mennyiségi munkát ösztönözte. Szegeden is kevés volt a szedő és a könyvkötő, általában a szakmunkás. Próbáltak ezen segíteni az első öt éves terv időszakában a bérek valamelyes emelésével, a munkakörülmények javításával. A meglévő gépeken a fa védőberendezéseket pl. dróthálókra cserélték, fürdőhelyiséget és öltözőszekrényeket alakítottak ki. Mindezzel vonzóbbá is igyekeztek tenni a nyomdászpályát. 1952 végeére a létszám már 100, a tervidőszak végéig kb. 130 főre emelkedett. Az újonnan bekerült munkások nagy része nő és fiatal volt.

A zömében elavult gépi felszerelés, a szedőanyag egy részének korszerűtlensége, a helyiségek szűkös volta, az anyagmozgatás és a tárolás nehézségei számos problémát vetettek fel. A munkásoknak csak a legnagyobb erőfeszítésekkel sikerült a tervfeladatok teljesítése, sőt túlteljesítése. A különböző nyomdákból ide szállított betűk magasságának eltérése miatt jórésztük használhatatlan volt, emiatt kislejteztek

---

²⁶ OLTVAI FERENC Id. mű 76.

²⁷ A nyomdászati új funkcióját és az ezzel kapcsolatos fejlődést egy-egy nagy fővárosi nyomda történetén is szemlélhetjük. Lásd pl. N. PATAKI MÁRTA: A Kossuth Nyomda története 1884–1984. Budapest, 1984. 189–231. oldalain olvasható szép leírásban.

azokat. A már elavult gépeket a Nyomdaipari Készletező és Gépraktár Vállalatnak adták át.

Az államosításkor a Szeged Városi Nyomda- és Könyvkiadó Rt. csupán 2 szedőgépet, valamint 8 nyomógépet bírt. Ehhez képest 1954 végéig ugyanez a nyomdaüzem mind felszereltség, mind személyzet tekintetében fejlődött. A 2 szedőgép mellé már 1950-ben 3, rövidesen további 3 került. Ezek is linotype szedőgépek voltak. A betűöntést 2 Küstermann betűöntőgép beszerzése, a nyomtatást pedig 2 Gutenberg-prés, valamint az 1923-ban Németországban gyártott MAN-féle, 32 oldal egyidejű nyomására alkalmas gép mozdította elő. Az erősen kisipari jellegű könyvkötészetbe 1 automata és 2 félautomata vágógép, cérnafűző gép, 2 hajtógatógép, drótfűző- és hátgömbölyítő gép került. Erősödött a vállalat dobozosztálya is. 1953-ban tágas helyiségbe került. A dobozkészítők létszáma 100%-kal növekedett.²⁸

A termelés felülről kiépített rendszere, az államosítás után jelentkező nagy lelkesedés, a módszeres termelési propaganda, a nyomdászszakszervezet helyi csoportja, az MDP nyomdai szervezetének erősödő munkája elérte, hogy a Csongrád Megyei Nyomdaipari Vállalat szegedi üzeme bekapcsolódott a sztahanovista mozgalomba. 1952-ben az I., II. és III. negyedévben is megkapta az Élüzem kitüntetést, 1954 és 1959 között hat alkalommal nyerte el ugyanezt. 1953-ban 12, 1954-ben már 34 sztahanovista dolgozója volt a vállalatnak. A szakszervezeti csoport azonban nemcsak munkaversenyt, hanem szakmai továbbképző tanfolyamokat, ifjúsági programokat, emlékezetes május elsejei ünnepeket, sport- és kulturális megmozdulásokat is szervezett. Kulturális tevékenysége kapcsán utalunk rá, hogy az egykori Nyomda-szotthon berendezése és könyvtára a nyomda kultúrtermébe került, amit szintén ezekben az években alakítottak ki.

A nyomda össztermelési értéke 1952-ben 6717 MFt, 1958 végéig 7267 MFt-ra nőtt, könyvmennyisége pedig 21-ről 78 tonnára emelkedett. 1950-ben a két napilap (*Viharsarok* és *Délmagyarország*) 2500, ill. 3000, az 1960-as évek első felében már 30–30.000 példányban jelent meg. A nyomdának az 1950-es évek első felében a lapelőállítás mellett egyre inkább a könyvgyártás alkotta a fő profilját.

A részadatok további felsorolása helyett néhány összegző megállapítást teszünk az 1950-es évek első felének szegedi nyomdájáról. Ha lassú ütemben is, de megindult a vállalat műszaki fejlesztése. Felújították a betűanyagot, egyes elavult nyomógépek helyett a fővárosi üzemekből kikerült, jobb állapotú gépeket állítottak be; használt, javított gépekkel fejlődött a linószedő park és a könyvkötészet. Megindult a szociális ellátás és a munkavédelem fejlesztése is.

---

²⁸ OLTVAI FERENC Id. mű 78.

Az 1950-es évek végén a nyomtatványigény a korábbihoz képest Szegeden is megnövekedett. A Szegedi Tudományegyetemnek az 1950-es évek közepén újraindított Acta-sorozata 1957-től számos új Sectio Actájával bővült (pl. az Acta Historica, Acta Ethnographica et Linguistica, Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, Sectio Politico-Juridica, folytatódott az Acta Biologica, Acta Botanica, Acta Climatologica, Acta Physica et Chemica stb., és természetesen az Acta Mathematica sorozat is.) 1961-től megindult a Tiszatáj Irodalmi Kiskönyvtár, 1957-től a Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyvei c. kiadványsorozat stb. E kiadványok jelentős részének szövegét linószedéssel, a *Primus* betűtípus felhasználásával készítették.²⁹ A *Primus* jellegtelen, eklektikus betű, amely azonban kiválóan alkalmas újságok vagy kevesek által olvasott tudományos szövegek szedésére. (16. ábra) Más szövegbetűt használt a nyomda EÖRSI JÚLIA: Tiéd a sírig c., 1957-ben megjelent, linószedésű könyv szövegéhez, amelyet a *Didot-Antiqua mit Kursiv* matricával öntöttek, borgisz

LADÁNYI SÁNDOR

ARANKA GYÖRGY LEVELEI RÁDAY GEDEONHOZ

(1789—1791)

Ráday Gedeon (1713—1792) egyike a XVIII. századi kultúrtörténetünk legjelentősebb alakjainak. Híres könyvgyűjtő, nagyhatású irodalmár és szenvedélyes éremgyűjtő. Irodalmi és irodalomszervező tevékenységét a század harmadik harmadában fejtette ki (bár költéssel egész életében foglalkozott; külföldi tanulmányútjainak az ad — irodalomtörténeti szempontból — különös jelentőséget, hogy onnan hozta magával a Nyugat-európai versformákat. A „Tavaszi estve” című költeménye első rimes-időmértékes versünk. Ez a fajta verselés hosszú ideig az ő nevét viselte: Ráday-versnek nevezték.)

16. ábra

fokozatból, 2 ponttal nagyobb sortestre. A 20. sz. első évtizedeiben a francia betűművész, Didot klasszicista antikváját többször is újra metszték: pl. 1919-ben a H. Berthold A.G. betűöntőde kéziszedésre (ezt a betűt láthatjuk Tevan Andor betűmintakönyvében), 1924/25-ben a D. Stempel A.G. Frankfurt am Main-i betűöntőde kézi- és linószedésre. A Szegeden alkalmazott típus nem azonos egyikkel sem. Az Eörsi-kötetben látható azzal a *Didot-Antiqua*val egyező, amelyet még 1907 táján monotype-ra alkalmaztak, de később átvittek linotype-ra is. A linotype változat legszembeötlőbbben az álló kurrens „g” betű és a kurzív változat bizonyos betűinek raj-

²⁹ GAÁL ENDRE: A Szegedi Tudományegyetem Acta Historica Tomus I–C. számainak története. Id. mű 5–7.

zában, dőlésszögében mutat eltérést. Továbbá a kurzív kurrens „v” betűnek a monotype változatban a baloldali szeríjfe az öblözet felé hajlóan pontban, a linotype változatban balra és lefelé hajló, elég hosszú vonallal végződik. (17. ábra) A kötet borítóját gyárilag szürkére színezett, gyenge minőségű papírra nyomták, sötétebb szürkével a kézírásos versszöveget, bordóvörössel a szerzői név és a cím betűit. (Az EMB *Bodoni félkövér* terciás, ill. kétmittleles verzálisaival.)

Ezért is sikkasztottak el otthon annyi levelet, mert féltettek. Lefeküdtem, mikor elolvastam és szinte dermedten vártam, mikor múlik el a költői üzenetek hatása.

Mintha labdarózsát és pünköszi rózsát dobált volna rám, úgy éreztem és érzem ma is a költészet virágainak halk érintését.

Szeged, 1914. május 18.

Megvagyok. Mit feleljek másra arra a végtelenül gyöngéd utolsó sorra, amit magától kaptam. Megvagyok. Osvátot tiszteltem. Mit végzett vele a Rákóczi dorgában. Különben, mit kérdezem, hiszen nem kívánhatok választ. És lássa, én nem tudok semmi jót írni. Szavak, csak szavak, az életet élni kellene. Vagy léha örömmel, vagy mély gyönyörrel, szépen, egészen.

Juhász Gyula

Álmódjon és éljen szépeket, Kedves. De a Rákócziájával tegyen valamit!

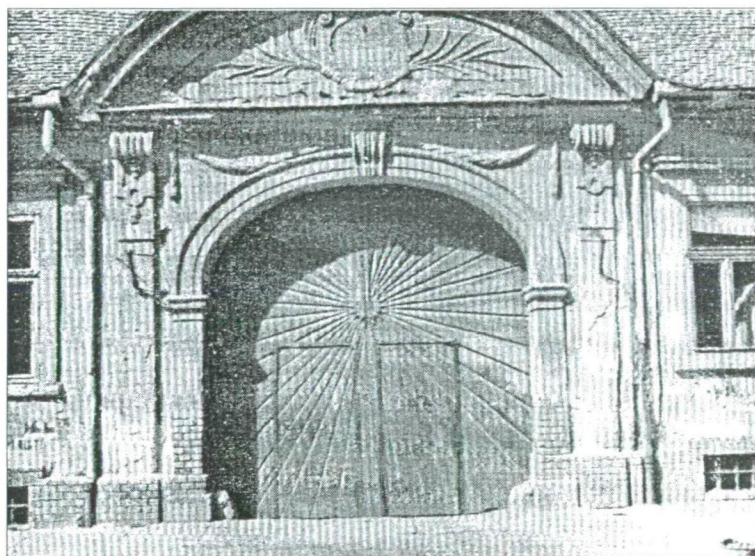
Nagy utat tettem meg, nagy harcot vívtam, mire kinyithattam előtte otthonunk ajtaját. Anyám nem akarta fogadni. Féltett az

17. ábra

Az 1918/19-es forradalmak harmincéves évfordulójára több kötet is készült a Szegedi Nyomdában. Miután pedig 1961-től Csongrád megye székhelye Szeged lett (1950–1960 között Hódmezővásárhelyen volt), a megyei hivatalok, intézmények is ide költöztek, és egyre terebélyesedő nyomtatványszükségletüket immár közvetlenül a Szegedi Nyomdában rendelték meg. 1958-ban az üzem már hat fővárosi kiadóval is kapcsolatban állt (köztük az Akadémiai, a Szépirodalmi, a Műszaki Könyvkiadóval); megrendeléseiket igényesen, a szállítási határidők lehetőség szerinti betartásával, a kiadók meglegedésére teljesítette. Ebben az évben a Szép Könyv verseny keretében a matematikai és műszaki könyveket előállító nyomdák között kiemelkedő helyezést ért el. A díjazott könyvek sorában olyanok is voltak, amelyek exportra készültek, tehát devizát hoztak az országnak, továbbá megbecsülést szereztek a tőkés és demokratikus országokban magának a nyomdának, valamint a magyar tudománynak is.

A kiváló, a Műszaki Könyvkiadó megrendelésére ezidőtájt Szegeden készült könyvek közül kiemeljük NAGY ZOLTÁN–PAPP IMRE: Szeged c. könyvet, amely 1960-ban jelent meg. A kiadó Városképek–Műemlékek c. sorozatának az első olyan kötete, amely alföldi várost mutat be. A nyomda egyetlen betűtípust használt fel, a *Garamond*-ot. A címoldalt e mediaeval típus betűiből, kéziszedéssel állította össze: a kötetcímet („Szeged”) a *Garamond* 3 cicerós verzálisából szedte és e sort barna színnel nyomtatta. A kötet szövegét 10/12 pontos *Garamond* linotype szedéssel állították elő. A kötetben 191 kép szerepel, ezek legnagyobb része – akárcsak a szöveg-szedés – kiváló minőségű. (18. ábra) A kötet egységes, kifogástalan tipográfiájú, igen gondos, szép nyomdai munka. A *Garamond–Antiqua* volt jó ideig a Szegedi Nyomda reprezentatív szövegbetűje.

18. ábra

Az 1958–1960. évi, második három éves tervben a nyomdai szolgáltatások iránti igények kiszélesedése, továbbá a korábbi helytelen iparpolitikai gyakorlat tanulságait levonva, a kormány mind nagyobb anyagi erőt fordított a nyomdaiparra. Ennek eredményeként megkezdődött már 1960-ban a tervezés a Szegedi Nyomda átszervezésére, gépesítésének jelentős fejlesztésére, az ezzel összefüggő üzembővítésre. A nyomdaipar országos fejlesztésének részeként a Könyv- és Nyomdaipari Minisztérium Helyiipari Főosztálya és a Szeged Városi Tanács támogatásával az 1961-ben induló ötéves tervben megvalósult a rekonstrukciónak nevezett átalakítás és bővítés. Ennek egyik

első lépése volt, hogy már 1961-ben monotype szedő- és öntőgépeket állítottak üzembe.³⁰

E nagy műszaki előrelépés több szempontból is jelentős: megtört a gépszedésben a Szegeden csaknem hat évtizedes linotype egyeduradalom. A monotype segítségével gyorsabban, jobb szedésminőségben lehetett korszerűbb szedőanyagot igénylő, különösen tudományos, matematikai és műszaki könyveket előállítani. A Szegedi Nyomda a londoni Monotype Corporation útján szerezte be a „kopogtató” és az öntőgépeket, a *New Times* betűtípus teljes matricaanyagát, az összes jeleket, idegen ékezeteket is. Rövidesen egy másik betűcsalád, a *Gill-Grotesk* mono-matricakészlet is rendelkezésre állt. (19. ábra) Ezzel párhuzamosan történt a címbetűkészlet felfrissítése, nemcsak a szegedi központban, hanem az időközben irányítása alá került hőmezővásárhelyi és szentesi üzemekben is. A betűöntés ekkori korszerűsítése

17

1907. szeptember.

**A GRAFIKAI SZEMLE
közli**

**a Könyvnyomdászok
Szakköre**

**szegedi csoportjának
szakelődással egybekötött
nyomtatványkiállításáról
szóló tudósítást**

Minden magyarországi könyvnyomtató tudja, hogy minő adáz küzdelmet kellett nemrégiben végigvívniok a szegedi szaktársaknak. Nos, bár ezután csak egy töredéke a szaktársaknak maradhatott meg Szegeden, a megmaradtaknak olyan szép nyomtatványkiállítást sikerült rendezniök, amely még a szegedi intelligencia jó részének figyelmét is a lehető legteljesebb mértékben kiérdemelhetta.

A kiállítás helyéül a Dugonics-nyomda helyiségei szolgáltak. Nagy közönség látogalta a tárlatot, s aki csak végignézte, valamennyi a megelégedettségének adott kifejezést afölött, hogy minő gyönyörű nyomtatványok előállítására képes a szervezett nyomdászság. Akadtak a látogatók soraiban olyanok is, akik párhuzamot vontak eme nyomtatványok, meg az itt-ott még nagyon csekély számban akadó tudatlan, szervezetlen nyomdai munkások silány produktumai között. S természetesnek is talál-

19. ábra

Supra-öntőgép üzembeállítása útján, a nyomtatás modernizálása és gyorsítása, a minőségjavítás pedig 2 db Koenig & Bauer gyártmányú Comet íves magasnyomó gép megszerzésével valósult meg. E gépek óránként 2500–3000 példányban kifogástalan minőségű ív nyomására képesek. Jelentősen szolgálta a nyomtatás fejlesztését a Phoenix Alpha nyomógépek és a Maxima automata gyorssajtó beszerzése és üzembe állítása. Az említett és egyéb gépek folyamatosan érkeztek az 1963-ban ténylegesen megkezdődött és 1966 végére befejeződött rekonstrukció során.

A rekonstrukciónak nélkülözhetetlen része volt az üzemépület számottevő bővítése. Új, ötszintes épület készült, így megtörténhetett a gépek technológiai sorrend szerinti elhelyezése. A régi üzemépületet is rendbehozták, korszerűsítették, a szük-

³⁰ A nyomdaipar ekkori országos fejlesztésére: VÉGH OSZKÁR-L. VINCZE JUDIT-TAMÁSKA PÉTER Id. mű. 272–274. A szegedire: VINCZE GYÖRGY: A Szegedi Nyomda Vállalat fejlődése 1959–1965. Szeged, 1965. Kézirat gyanánt.

ségletnek megfelelően átalakították. A nyomda főbejárata a forgalmas Kárász utcáról a Bajcsy-Zsilinszky utcába került.

Az elmondottakkal egy időben megtörtént a szentesi üzem átalakítása, új termelőgépek beállítása, a hódmezővásárhelyi üzemben is új gépeket állítottak fel.

A rekonstrukció összesen 9,7 millió Ft-ba került, ebből 5,7 millió Ft az építés, 4,0 millió Ft a gépek költsége. A rekonstrukció eredményeként a nyomda fő profilja a könyvgyártás lett. Míg 1960-ban 121,8 tonna, 1967-ben már 340,9 tonna könyvet gyártott. Ugyanezen években a napilapgyártás 442,1 tonnáról 630,0 tonnára, a vegyes nyomtatványok mennyisége pedig 108,4 tonnáról 276,9 tonnára emelkedett. A termelési érték forintban 14.533 M-ról 35.287 M-ra nőtt. Ezek az adatok azt is tükrözik, hogy a nyomda a könyvgyártás előterébe kerülése és fokozása mellett a lap-előállítás és az ún. vegyes nyomtatványok készítése terén is jelentősen előrelépett. A nyomda által előállított könyvek példányszáma 1970-ben 1,010.978, a napilapok példányszáma 22,589.268. (A két napilap mellett ekkor már 12 üzemi híradót, több folyóiratot is előállítottak.)³¹

A fentebbi, nagyon vázlatosan bemutatott termelési fejlődés nem valósulhatott volna meg a munkások számának és a munkateljesítményük növekedése nélkül. Az 1957. évi mintegy 150 fős létszám az 1960-as évek második felében már 400 körülre gyarapodott, akiknek kb. 85–90%-a a termékeket közvetlenül előállító munkás. A munkaerő utánpótlás, a legkorszerűbb nyomdai szakismeretekkel rendelkező szakemberek biztosítása szempontjából különös jelentősége volt annak, hogy 1961 szeptemberében a Tömörkény István Gimnáziumban megindulhatott szakközépiskolai szinten elsősorban a kéziszedők képzése. A tanulók az érettségi után szakmunkás bizonyítvány birtokában helyezkedhettek el. A nyomda akkori vezetői közül különösen Vincze György igazgató, Dobó József termelési osztályvezető és mások, mint pl. Erményi Lajos műszaki vezető tettek sokat a tanulók elméleti és gyakorlati képzése érdekében. 1971-től azonban ez a képzési forma megszűnt, a nyomdai szakmunkásképzést – többek között – a tanulók számának növelésével (1961: 21; 1972: 96), a fiatal szakmunkások módszeres, tanfolyamokon történő továbbképzésével biztosítják.

A munkateljesítmény növekedését hatékonyan előmozdították a Szegedi Nyomdában a rekonstrukció idején már hagyományos munkaversenyek. Ezek bevált formája az üzemrészek közötti verseny a tervteljesítés, az önköltségcsökkentés, a munkafegyelem betartása, a társadalmi munkában való részvétel alapján. 1971-ben a versenyt kiegészítették az utasítások pontos teljesítése követelményével. Az üzemrészek közötti verseny a brigádok munkáján alapult. 1969-ben már 32 brigádot tartottak

---

³¹ OLTVAI FERENC: Id. mű 87–88.

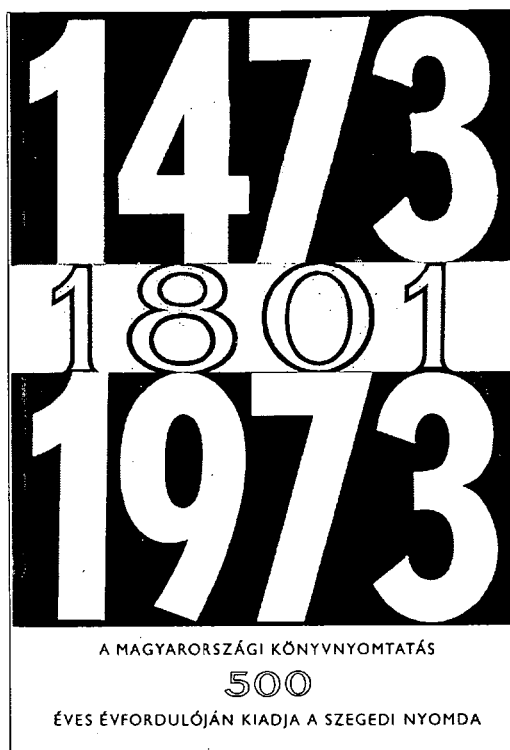
számon, a tagok száma 290 volt. A versenyben ekkor már nem brigádtagok is tettek felajánlást. Hasznosnak bizonyult a villany- és gázfogyasztásra, a betűfém takarékos használatára irányuló törekvés. Állandó követelmény a termékek minőségi színvonalának emelése. A versenyértékelés eredményeként a Szegedi Nyomda 1969-ben, 1970-ben, 1971-ben is elnyerte a Szocialista Munka Vállalata kitüntetését. 1984-ig összesen 13 alkalommal kapta meg az Élüzem, illetve Kiváló Vállalat címet.³²

A rekonstrukció eredményeként a Szegedi Nyomda fejlett szakmai színvonalú középüzemmé, a vidék egyik jelentős nyomdaipari bázisává vált, megelőzte a legtöbb vidéki nyomdát. A vállalat a rekonstrukció éveiben is rendszeresen részt vett a Szép Könyv versenyben, 1964-ben és 1965-ben a tankönyvek versenyében egyes kategóriákban első és második helyezést ért el. Mivel hosszadalmas lenne akár a különböző, rendszerint az akkori állami ünnepek tiszteletére rendezett munkaversenyek eredményeinek felsorolása, ezek termelésre gyakorolt hatásának leírása, inkább a nyomda fejlődésének, sikereinek egyik nagy fontosságú országos elismeréséről szölkünk: 1969. május 14–15-én Szegeden rendezte meg a Nyomdaipari Egyesülés, a Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete a Könyvművészetünk és könyvgyártásunk mai feladatai c. országos konferenciáját. Célja az volt, hogy az akkori idők követelményeinek megfelelő, magas művészi és technikai színvonalú, amint HAIMAN GYÖRGY elmondta hozzászólásában, a *modernséget* megtestesítő könyvek készítéséről tanácskozzon. A konferencia összefoglalta a korszerű könyvillusztrálás és könyvgyártás főbb követelményeit.

A rendezvény sikeres lebonyolításában jelentős szerepe volt a Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület Csongrád megyei csoportjának, amely 1965-ben alakult meg 25 taggal. 1973 elején már 153, 1975-ben 209 fő volt a taglétszám. A csoport a megalakulás 10. évfordulójára ízléses kis kötetben számolt be tevékenységéről: Tíz év a szakmai kultúra szolgálatában. Szerkesztette: DOBÓ JÓZSEF. A csoport sokirányú munkát végzett, amelybe a szakmai továbbképző előadások (1971-től évente átlag 5 előadás), szakmai tapasztalatcserék (1968-tól évente 4–5) szervezése fővárosi és a jelentősebb vidéki nyomdákba, sőt külföldre is, továbbá a szakmai vetélkedők és a legfontosabb nyomdai feladatok sikeres elvégzésére történő mozgósítás, a Szép Könyv országos versenye díjnyertes könyveiből évente kiállítások rendezése is belefért. Tíz év alatt 219 rendezvénye volt, amelyen 5537-en vettek részt. A csoport közreműködött a magyarországi könyvnyomtatás 500 éves évfordulóján rendezett ünnepség lebonyolításában. E megemlékezésnek maradandó, igen gazdag tartalmú

---

³² Dobó József igazgató beszámolója az 1984. évi szegedi mérnök-technikus találkozón. = *Magyar Grafika*, 1984. 4. sz.

20. ábra

és művészi színvonalú terméke az 1473–1801–1973 c. kötet, amelyet a Szegedi Nyomda adott ki az évforduló tiszteletére (20. ábra)

A csoport keretében 1972-ben miniatűrkönyv klub alakult, amely évente 3–5 minikönyvet ad ki, ezeket teljes egészükben a klubtagok készítik társadalmi munkában. A minikiadványokban leginkább Szegeddel kapcsolatos vagy jubileumi könyvecskék láttak napvilágot. A legelső minikönyv a Typo című, alapvető nyomdászati szakismereteket tartalmazó könyv volt.

A nyomda történetében említésre méltó esemény, hogy 1978-tól megszűnt a tanács felügyelete: ettől kezdve a Könyvügyi Minisztérium irányítása alá került. E szervezeti változás nagyobb mozgásteret biztosított a Szegedi Nyomda vezetése számára is. A munkahelyi demokrácia kiter-

jesztésének megvalósítása már Dobó Józsefre, a nyomda 1976-ban kinevezett igazgatójára és a szakszervezeti bizottságra, az üzemi pártszervezetre várt. A Nyomda és Papíripari Szakszervezet az 1970-es években erősödött; helyi bizottságai a korábbinál hatékonyabban mozdították elő a munkások technikai és szakmai fejlődését. A vállalati önállóság növekedésével megjelentek Szegeden is a vállalati kölcsönépítési akciók.³³

A munkahelyi demokrácia jegyében 1974-ben megrendezték az újitók és a szocialista brigádvezetők tanácskozását. Az 1971-ben megjelent Ifjúsági törvény egyik gyakorlati megnyilvánulása jegyében új fórumként jelentkezett az ifjúsági parlament, amely a fiatal munkások sajátos problémái mellett a vállalati problémákról vitatkozott. A nyomdász fiatalok *Parlamenti Híradó* címen időszak kiadványt jelentettek meg. Az 1980-as évekre Szegeden már üzemrési ifjúsági parlamentek is létesültek. Az igazgató pedig az 1979: IV. tc. és annak végrehajtási utasításában foglaltak sze-

³³ Lásd az üzemi *Híradó* 1970-es években megjelent számaint.

rint – figyelembe véve a vállalat szakszervezeti bizottsága, valamint a vállalati szintű ifjúsági parlament javaslatait – intézkedési tervet dolgozott ki az ifjúsági törvény végrehajtására. Eszerint biztosítva volt az ifjúság képviselete az „üzemi négyyszögben”, az ifjúság termelést elősegítő mozgalmainak, szakmai–politikai továbbképzésének, élet- és munkakörülmények javítására irányuló törekvések támogatása.

Az üzemi demokrácia továbbfejlesztéséről részletes feladatkielölő cikket írt DOBÓ JÓZSEF az 1957 óta évente egyszer megjelenő üzemi *Híradó* 1977. évi számába. Az írás az üzemi demokrácia fórumait és a jogköröket tartalmazza, különös tekintettel a bizalmiak testülete és a szakszervezeti tanács együttes ülésére.

Mindez nem járt együtt olyan nagyarányú műszaki–technikai fejlődéssel az 1970-es években, mint amelyet az akkor országosan végrehajtott nyomdaipari fejlesztés megkövetelt volna.³⁴ Történt ugyan ekkor is növekedés a gépparkban, aminek nyomán a könyvgyártási technológia előrehaladt, több, kézi munkaművelet gépesítetté vált, építési és gépi jellegű fejlesztés történt elsősorban a hódmezővásárhelyi és a szentesi üzemben. A központba ekkor érkezett be az első ofszetnyomó gép. Nagy jelentősége volt az 1975. évi exportnövelő beruházásnak. Lehetővé vált tehát újabb, tőkés származású termelőgépek üzembe állítása, ezzel a könyvgyártás minőségének javítása. Az új berendezések növelték a formakészítés, a nyomás és kikészítés kapacitását.

A Bajcsy-Zsilinszky utcai épület azonban már nem volt tovább bővíthető, ezért a nyomdaipar általános, Közép-európai rohamos fejlődésből helyileg megvalósítható műszaki fejlesztések keresztülvitele érdekében célszerűnek látszott új üzem létesítése – az egyébként is túlszűfolt belváros helyett – egy gyorsan fejlődő, jól megközelíthető külvárosi területen. A tervezett beruházási költség 200 millió Ft felett volt. Megvalósítása állami támogatással, saját forrással és hitellel valósulhatott volna meg úgy, hogy biztosíthatta volna a napilapok előállítását ofszet technológiával, a könyvtermelés, ezen belül az export nagyobb arányú növelését. Az alapkőletétel a Mak-kosházi körúton 1979. május 26-án ünnepélyes keretek között, nagy érdeklődés mellett folyt le.³⁵

A kivitelezési tervek már elkészültek, a durva tereprendezés megtörtént, a megrendelt új gépek egy része útban volt, amikor az illetékes állami bizottság bizonytalan időre leállította a beruházást. Az új üzem építésére kijelölt területen csupán egy korszerű 300 m²-es raktárpépület készült, amellyel sikerült valamelyest csökkenteni a központi épület zsúfoltságát. Erre annál is inkább szükség volt, mert 1981. végére kialakult a fényzedő üzem négy Compugraphic szedő- és két feldolgozó egységgel. Sikerült üzembe állítani egy új, Heidelbergi középformátumú íves ofszet nyomó-

³⁴ Az ekkori országos nyomdaipari helyzetről részletesen: VÉGH OSZKÁR–L. VINCZE JUDIT–TAMÁSKA PÉTER: Id. mű. A szegediről: *Dobó József* igazgató idézett beszámolója 1984-ben.

³⁵ Az eseményről beszámolt a *Délmagyarország* másnapi száma.

gépet, továbbá hajtogatató-szálhegesztő, összehordó automata, sapkázó, ragasztó-kötő és egyéb gépeket. Az új berendezések megrendeléséhez, beszerelésükhöz és kezelésükhöz feltétlenül szükséges volt a nyomda igazgatójának és jó néhány vezető munkatársának a jelentős nyomdaiparral rendelkező nyugat-európai országokban tett többszöri tanulmányútja. Tapasztalataikról rendszeresen beszámoltak az üzemi *Híradó*ban.

1984. május 18–19-én a Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület Nyomdaipari Szakosztálya Szegeden rendezte soron levő mérnök-technikus találkozóját. Az üzemi *Híradó* rendkívüli számmal köszöntötte és 4 oldalas kiadvány is készült, képekkel szemléltetve az esemény egyes mozzanatait. A *Magyar Grafika* részletes beszámolót közölt a tanácskozásról. Dobó József előadásából kiderült, hogy a napilapokat és folyóiratokat linószedéssel, tekercs-magasnyomással, a Szegedi Nyomda specialitását képező matematikai és műszaki könyveket monószedéssel, íves magasnyomással, a nagyobb példányszámú folyóiratokat (pl. *Tiszatáj*) fényszedéssel, íves ofszetnyomással állítja elő a nyomda. A *Délmagyarország* c. napilapot 60.000, a *Csongrád Megyei Hírlapot* 50.000 példányban készíti. A fejlesztést a lapkészítés terén különösen fontosnak jelölte meg: a fotopolimer-technológiára történő áttérés fokozatosan megoldandó. Ennek első lépése lehet, hogy a még 1923-ban épült, MAN tekercsnyomó gépet – bizonyos felújítás után – alkalmassá teszik az ólomnál lényegesen könnyebb nyomólemezekről történő nyomásra. Ezzel kiküszöbölhető a lapelőállítás legkritikusabb része, az öntés. A következő fázis pedig a lapoldalak fényszedéssel történő előállítása. Mindez a következő évek programja.³⁶

A konferencia időpontjában a Szegedi Nyomda dolgozóinak összlétszáma kb. 500 fő, közülük mintegy 400 a központi üzemben, 23 a dobozüzemben, 50 Hódmezővásárhelyen és 20 fő Szentesen dolgozott. Főleg a szegedi kollektíva ért el kiváló eredményeket, elsősorban a könyvgyártásban; ez tette ki az 1983. évi árbevétel 37%-át. A nyomda a magas követelményű minőségi versenyben 1983-ban 7 kiváló és 13 jó minőségű termék elismerésben részesült. Több, külföldi megrendelésre készült – főleg műszaki – könyv is jelentős szakmai elismerést vívott ki.

Azok a tervek, melyeket Dobó József felvázolt az 1984. évi tanácskozáson, 1986-ban történt nyugdíjba vonulása miatt az ő vezetése alatt nem valósultak meg maradéktalanul. Utóda, Surányi Tibor pedig az 1990. évi változások folytán már nem tudta keresztülvinni. A nyomda élére egymás után két biztost is neveztek ki, akik szétzúzták ezt a jól működő, a nyomdászati tevékenység minden ágát egyesítő üzemet. A szakemberek egy részét szélnek eresztették, az üzem maradványai a Bajcsy-Zsilinszky utcáról kiszorultak az eredetileg raktáreépületnek készült Makkosházi kör-

---

³⁶ *Híradó*, 1984.

úti épületbe. Ez az üzem az 1990-es évek közepén a fővárosi Kossuth Nyomda érdekkörébe került. Ennek folytán megmaradhatott a korábbi Szegedi Nyomda hagyományait folytató, főleg könyvgyártással foglalkozó üzemként. Idővel kft-vé alakult. 2002–2005-ben egyre inkább sorvadt. 2005 kora őszén a telephelyet bezárták.

A Szegeden 1990 előtt megjelenő két napilap a külföldi nagytőke kezére került. A francia nagytőkések elsősorban lapnyomtatásra berendezett nyomdát létesítettek, amely azonban az 1990-es évek közepétől már könyvek előállítására is alkalmas.

Szegeden a 20–21. század fordulóján mintegy negyven nyomdaüzem működik, ezek vezetői, alkalmazottai jelentős részben az egykori Szegedi Nyomda elbocsátott szakemberei közül kerülnek ki. Az 1990-es évek erősen megnövekedett és módosult nyomtatványigénye a kisebb üzemek megélhetését is biztosítja. A jó szakemberek közreműködése lehetővé teszi a társadalmi szükségletek olyan kielégítését, amely a helyi szakmai hagyományokat összekapcsolja a gyorsan fejlődő technika alkalmazásával, ily módon hozzájárul a komputerizált nyomdaipar hazai kialakulásához.

Gaál Endre

A SZEGEDI NYOMDÁSZAT 1920-TÓL A 20. SZÁZAD VÉGÉIG

A tanulmány első fejezete 1920-tól, a Szeged Városi Nyomda- és Könyvkiadó Részvénytársaság megalakulásától 1949/50-ig, a nyomdák államosításáig tárgyalja a város nyomdászatának történetét. A fenti nyomdaipari részvénytársaság volt a legjelentősebb valamennyi helyi nyomda között; az 1921-től Szegeden működő, Kolozsvárról ide helyezett egyetem ebben a nyomdában készítette ügyviteli nyomtatványait, tudományos kiadványait stb.

További társas cégek is működtek a város nyomdaiparában 1920–1944 között: a Délmagyarország Nyomda Vállalat Részvénytársaság, Endrényi Lajos Nyomda Részvénytársaság, Szegedi Új Nemzedék Lapkiadó Vállalat Részvénytársaság, az Árpád Nyomda és Könyvkiadó Termelő és Értékesítő Szövetkezet. Ez időben is létesült több kisebb nyomdaüzem Szegeden.

A szegedi és környékbeli nyomdai munkások szakszervezeti életének legjelentősebb eseménye: 1929. augusztus 18-án megnyitották a szegedi nyomdászotthont.

A tanulmány második fejezete az államosítástól kb. 2000-ig mutatja be a helyi nyomdászati fejlődést. Dokumentálja, hogy a szegedi nyomdaipar is a kibontakozó kultúrforradalom jelentős tényezője volt. A Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt. üzeméből fejlődött ki az a központ, amely irányította az államosítás után megmaradt Csongrád megyei nyomdákat.

Fejlődésében kiemelkedő jelentőségű az 1961–1963. évi időszak. 1961-től fokozatosan monotype szedőgépeket állítottak üzembe. A modernebb technika segítségével gyorsabban készítette a korszerű szedőanyagot igénylő, különösen tudományos, matematikai és műszaki könyveket. Tetemesen növelték a nyomda épületét is. Az üzem fejlett szakmai színvonalú középüzemmé vált. Az 1970-es években fényszedő és ofszetnyomó gépeket helyeztek üzembe.

Az 1990. évi változások szétzúzták ezt a jól működő, mintegy 500 főt foglalkoztató, a nyomdászati tevékenység minden ágát egyesítő üzemet. Elsősorban lapelőállításra francia nagyítókések szerveztek új üzemet. Az erősen megnövekedett nyomtatványigény kielégítésére az 1990-es években számos kisebb, korszerű technikával bíró nyomda létesült Szegeden.